

Research Paper

Analysis of the legal frameworks of planning for diversity and difference in Iran with the emphasize on the approvals: Municipality and the Islamic Council of Tehran

Fazilat Tahari*¹ , Mahin Nastaran*² , Parviz Ejlali³

¹ PhD Researcher in Islamic Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Iran

² PhD in Geography and Urban Planning, Associate Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Iran

³ PhD in Urban Sociology, Retired Associate Professor, Great Institute of Education and Research in Management and Planning, Tehran, Iran

10.22080/usfs.2020.18966.1999

Received:

June 12, 2020

Accepted:

December 26, 2020

Available online:

May 19, 2021

Keywords:

Diversity, planning for diversity and difference, legal frameworks of planning, diverse social groups, rights and spatial nee

Abstract

Abstract Society today is made up of diverse individuals of varying ages, sexes, ethno-racial backgrounds and physical abilities. Gender, race, disability and age are at the root of much discrimination in societies. Planning theory and practice has become more conscious in recent times of the need to cater for a diverse range of needs and preferences. Planning for diversity is an approach which takes into account the needs of different groups of people. Planning operates within a legislative framework, which sets requirements for fair treatment. It is necessary to pass and amend an extensive body of legislation to address the discrimination experienced by certain groups. The purpose of this study is to analyze the legal frameworks of planning for diversity and difference in Iran emphasizing the approvals of the municipality and the Islamic Council of Tehran. Document analysis has been used to collect data. Using the content analysis method and coding process in MAXQDA software, the Constitution, the national development plans laws, the Islamic Consultative Assembly's approvals, the government executive regulations, approvals of the Supreme Council of Urban Planning and architecture and approvals of the municipality and the Islamic Council of

*Corresponding Author: Mahin Nastaran

Address: Department of Urban Planning, Art University of Isfahan, Iran

Email: m.nastaran@au.ac.ir

Tel: 09131267404

Tehran are analyzed in terms of addressing the needs of diverse social groups. The results of analyzing legislative documents, in addition to extracting the main categories and sub-categories of rights and needs of groups from the laws, show that the Supreme Council of Urban Planning has not addressed the needs of children, the elderly and women and the duties of the executive bodies in its approvals. At the local level, Tehran has addressed the needs of the disabled, children and partly the elderly in its approvals, executive regulations and operational plans, but women have been neglected.

Extended Abstract

1. Introduction

Society today is made up of diverse individuals of varying ages, sexes, races and ethnic backgrounds, physical abilities, and faiths. Gender, race, disability and age are at the root of much discrimination in societies. Planning theory and practice has become more conscious in recent times of the need to cater for a diverse range of needs and preferences. Planning for diversity is a social interpretation of planning for cities and is an approach which takes into account the needs of different groups of people.

Planning operates within a legislative framework, which sets requirements for fair treatment. The growing body of equality legislation makes it clear that there is a requirement to ensure that issues of diversity are fully considered in all policy developments, as well as the delivery of goods and services. It is necessary to pass and amend an extensive body of legislation to address the disadvantage and discrimination experienced by certain groups.

The legislation sets out the corporate duties of local authorities with respect to equalities issues and provides the context to planning effectively for these groups; therefore, identifying and analyzing the gaps of legal frameworks supporting

planning for diversity and difference in Iran can guide future decisions and practices of our country's urban planning legislatures at national and local level to recognize the rights and needs of diverse social groups of the city and to deal with discrimination in urban planning measures.

The studied areas are first Iran and then the city of Tehran in terms of laws supporting the rights and needs of different social groups in the city. In addition to legal documents at the national level, the legislative documents of Tehran are studied as the capital and the most populous city of the country with a population of 8,693,706 people and spatial and social inequalities against various social groups based on numerous academic studies, which can guide local legislation for other metropolises of our country.

2. Research Methodology

The purpose of this study is to analyze the legal frameworks of planning for diversity and difference in Iran emphasizing the approvals of the municipalities and the Islamic councils of Tehran and Rasht. This study in terms of purpose is an applied one and in terms of methodology, is a descriptive-analytical study. Documentation method has been used for data collection and content analysis method and coding process in MAXQDA

software has been applied for data analysis. Analytical units of this research are the Constitution, the national development plans laws, the approvals of the Islamic Consultative Assembly, the government executive regulations and instructions, the approvals of the Supreme Council of Urban Planning and Architecture and the approvals of the municipality and the Islamic Council. Sampling is made at the levels of phrases, sentences, clauses and chapters of the above-mentioned legislative documents. The messages that this research seeks are the rights and needs of various social groups in the city. To achieve the purpose of this research, the main and sub-categories of the rights and needs of the various social groups referred to in the legislative documents are extracted using the coding or categorization process in the MAXQDA software to identify and analyze gaps and shortcomings of the legislative documents.

3. Research Findings

The results of analyzing legislative documents, in addition to extracting the main and sub-categories of rights and needs of groups from the laws, show that the Supreme Council of Urban Planning has not addressed the needs of children, the elderly and women and the duties of the executive bodies when developing and implementing urban development plans and projects, in its approvals. At the local level, Tehran has addressed the needs of the disabled, children and to some extent the elderly in its approvals, executive regulations and operational plans, but women have been neglected and this city has any executive regulation on women's

needs that can serve as a legal document in this regard to guide practices of executive bodies.

4. Conclusion

Developing and enacting laws to support planning for diversity and difference is the first step, and having urban environments, facilities and amenities friendly to different social groups that meet their different spatial needs is subject to the implementation of rules and regulations. Failure to enforce many of these rules and regulations will result in their neutralization and ineffectiveness.

It is hoped that identifying and analyzing the gaps of legal frameworks supporting planning for diversity and difference in Iran and the city of Tehran can guide future decisions and practices of our country's urban planning legislatures at national and local level to recognize the rights and needs of diverse social groups of the city and to deal with discrimination in urban planning measures.

5. Funding

There is no funding support.

6. Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

7. Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

8. Acknowledgments

We are grateful to all the editor and reviewers for their helpful comments on this paper.

علمی

واکاوی چهارچوب های قانونی برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت در ایران با تاکید بر مصوبات شهرداری و شورای اسلامی شهر رشت

فضیلت طهری*^۱، مهین نسترن*^۲، پرویز اجلالی^۳

^۱ پژوهشگر دکتری شهرسازی اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران
^۲ دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.
^۳ دکترای جامعه شناسی شهری، دانشیار بازنشسته موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، تهران، ایران

10.22080/usfs.2020.18966.1999

چکیده

چکیده جامعه امروز از افراد گوناگون با سنین، جنسیت ها، نژادها و پیشینه های قومی و توانایی های جسمی گوناگون تشکیل شده است. جنسیت، نژاد، معلولیت و سن، ریشه بسیاری از تبعیض ها در جوامع هستند. نظریه و عمل برنامه ریزی اخیراً از ضرورت خدمت رسانی به طیف متنوعی از نیازها و ترجیحات آگاه تر شده است. برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت، تفسیری اجتماعی از برنامه ریزی برای شهرها و رویکردی است که نیازهای گروه های اجتماعی مختلف را در نظر می گیرد. برنامه ریزی در درون یک چهارچوب قانونی فعالیت می کند که این چهارچوب الزاماتی را برای برخورد و رفتار منصفانه قرار می دهد. تصویب و اصلاح قوانین به منظور مقابله با تبعیضی که گروه های خاص تجربه می کنند و حصول اطمینان از این که مسائل مرتبط با تنوع در سیاستگذاری ها و برنامه ریزی ها در نظر گرفته می شوند، ضروری است. هدف از این مطالعه واکاوی خلاء های چهارچوب های قانونی برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت در ایران با تاکید بر مصوبات شهرداری و شورای اسلامی تهران است. این مطالعه به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از نظر روش از نوع توصیفی تحلیلی است. برای گراوری داده ها، روش اسنادی بکار گرفته شده است. با استفاده از روش تحلیل محتوا و فرایند کد گذاری در نرم افزار مکس کیو دی ای، قانون اساسی، قوانین برنامه های توسعه، مصوبات مجلس شورای اسلامی، آیین نامه های اجرایی دولت، مصوبات شورای عالی شهرسازی و مصوبات شهرداری و شورای اسلامی تهران از نظر پرداختن به حقوق و نیازهای گروه های اجتماعی متنوع در شهر تحلیل می شوند. نتایج تحلیل محتوای اسناد قانون گذاری علاوه بر استخراج مقوله های اصلی و فرعی حقوق و نیازهای گروه ها، نشان می دهد در مصوبات شورای عالی شهرسازی به عنوان عالی ترین مرجع قانونی تهیه و تصویب ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری کشور به

تاریخ دریافت:

۲۳ خرداد ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش:

۶ دی ۱۳۹۹

تاریخ انتشار:

۲۹ اردیبهشت ۱۴۰۰

کلیدواژه ها:

کلیدواژه ها: تنوع، برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت، چهارچوب های قانونی برنامه ریزی، حقوق و نیازهای فضایی، گروه های اجتماعی متنوع

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان "توسعه مدل مفهومی الگوی برنامه ریزی شهری تنوع گرا، نمونه مورد مطالعه: شهر رشت" است که به راهنمایی دکتر مهین نسترن و دکتر پرویز اجلالی در دانشگاه هنر اصفهان انجام شده است.

* نویسنده مسئول: مهین نسترن

ایمیل: m.nastaran@ui.ac.ir

آدرس: دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشیار گروه

تلفن: ۰۹۱۳۱۲۶۷۴۰۴

شهرسازی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اصفهان،

اصفهان، ایران

نیازهای کودکان، سالمندان و زنان و وظایف دستگاه های اجرایی هنگام طراحی و اجرای برنامه ها و پروژه های توسعه شهری پرداخته نشده است. در سطح محلی، شهر تهران در مصوبات، آیین نامه های اجرایی و برنامه های عملیاتی خود به نیازهای توانخواهان، کودکان و تا حدودی سالمندان پرداخته، اما زنان مغفول مانده اند.

۱ مقدمه

ماندن و پیشرفت در آینده (مرکز حقوق اقتصادی و اجتماعی^۱، ۲۰۱۷). شرایط نامناسب زندگی یکی از گسترده ترین نقض حقوق کودکان است. نبود مسکن مناسب و ایمن و زیرساخت هایی نظیر سیستم های آب و فاضلاب، زنده ماندن و شکوفایی کودکان را بسیار دشوار می کند. از آنجا که کودکان حق بقا، مراقبت های بهداشتی کافی و استاندارد زندگی را دارند که از رشد و تکامل کامل آن ها پشتیبانی می کند، باید از شرایط محیطی ای بهره مند شوند که تحقق این حقوق را ممکن می سازد (Unicef, 2012: 14).

حقوق بشر سالمندان موضوعی است که مدت هاست مورد غفلت واقع شده است (Megret, 2011: 37). تعداد سالمندان به سرعت در حال رشد است با این حال توجه کافی به موضوعات مختلفی که ممکن است روزانه با آن ها روبرو شوند، نمی شود. بررسی ها نشان می دهد که نقض حقوق سالمندان روزانه و اغلب بطور نظام مند رخ می دهد. زندگی سالمندان می تواند به طور منفی تحت تأثیر محدودیت حقوق و آزادی هایشان و عدم پاسخگویی به نیازهای خاصشان قرار بگیرد (von Arnould & der Decken, 2020: 183) زنان نه تنها شهرها را به روشی متفاوت از مردان درک و تجربه می کنند، بلکه از فضاهای عمومی نیز به روش های مختلفی استفاده می کنند. فراتر از ترس و خطرات ناشی از خشونت و حمله آشکار، زنان و دختران در تمام جنبه های زندگی روزمره با تبعیض جنسیتی روبرو هستند. در حالی که بسیاری از شهرها قطب های رشد اقتصادی، اشتغال و زندگی فرهنگی هستند، شهرنشینی منجر به نابرابری های شدید اقتصادی- اجتماعی، محرومیت، جدایی گزینی و به

جامعه امروز از افراد گوناگون با سنین، جنسیت ها، نژادها و پیشینه های قومی، توانایی های جسمی و باورهای گوناگون و متنوع تشکیل شده است (Heriot-Watt University & ODPM, 2005: 11). برخی از تفاوت ها منجر به تبعیض و محرومیت می شوند و برخی دیگر نه. جنسیت، نژاد، معلولیت و سن موضوع های کلیدی و ریشه بسیاری از تبعیض ها در جوامع هستند (Reeves, 2005: 8).

تقریباً یک نفر از هر هفت نفر جمعیت جهان- بیش از یک میلیارد نفر- دارای معلولیت هستند. شواهد قانع کننده ای در مورد موانعی وجود دارد که معلولان برای دستیابی به شمول اقتصادی و اجتماعی با آن ها مواجه هستند. موانع اشکال مختلفی دارند، از موانع کالبدی گرفته (به عنوان مثال، محدودیت های ناشی از ویژگی های محیط ساخته شده) تا موانع نگرشی (مثلاً، مفاهیم از پیش تصور شده و کلیشه هایی که باعث تبعیض می شوند) (UN, 2013: 10). عدم دسترسی و قضاوت های تبعیض آمیز در جامعه، زندگی را برای معلولان دشوار کرده و از دسترسی آن ها به حقوق و خدمات اساسی مانند مشارکت در فرایند سیاسی، دستیابی به عدالت و مشارکت در فعالیت های اقتصادی و اجتماعی مهم جلوگیری می کند (UNDP, 2013: 4). بیش از نیمی از مردم جهان از جمله بیش از یک میلیارد کودک در حال حاضر در شهرهای بزرگ و کوچک زندگی می کنند (UNICEF, 2012: iv). بسیاری از این مکان ها آکنده از نابرابری ها هستند، نابرابری در بهره مندی از حقوق، نابرابری در توزیع قدرت و منابع و نابرابری شانس کودکان برای زنده

¹ The Center for Economic and Social Rights (CESR)

طیف متنوعی از نیازها و ترجیحات آگاه تر شده است. رویکرد برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت چهارچوب جدیدی برای تفکر در مورد برنامه ریزی شهرها ارائه می‌کند. این چهارچوب در جستجوی برجسته کردن تعهدات و فرصت‌های اجتماعی برنامه‌ریزی است (Fincher & Iveson, 2008: vii). برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت، تفسیری اجتماعی از برنامه‌ریزی برای شهرها و رویکردی است که نیازهای گروه‌های اجتماعی مختلف را در نظر می‌گیرد (Reeves, 2005: 182). حال این پرسش مطرح می‌شود که نقش چهارچوب‌های قانونی پشتیبان برنامه ریزی در پاسخگویی به نیازهای گروه‌های اجتماعی متنوع در شهر چیست؟

برنامه‌ریزی در درون یک چهارچوب قانونی فعالیت می‌کند که این چهارچوب قانونی الزاماتی را برای برخورد و رفتار منصفانه قرار می‌دهد و برای افرادی که متحمل تبعیض می‌شوند، حتی هنگامی که این تبعیض ناشی از ناآگاهی و بی‌خبری و نه از روی قصد و نیت باشد، خسارت و غرامت مقرر می‌کند (Heriot-Watt University & ODPM, 2005: 19). چهارچوب در حال رشد قوانین مرتبط با برابری برای حصول اطمینان از این که مسائل مرتبط با تنوع به طور کامل در تمام سیاست‌گذاری‌ها، برنامه ریزی‌ها و همچنین تهیه و تدارک کالاها و خدمات در نظر گرفته می‌شوند، ضروری است (Sheffield Hallam University & ODPM, 2004: ii). تصویب و اصلاح چهارچوب گسترده‌ای از قوانین به منظور مقابله با محرومیت و تبعیضی که گروه‌های خاص تجربه می‌کنند، ضروری است. قوانین مهمی که وظایف سازمانی مراجع تصمیم‌گیری محلی را در رابطه با موضوعات مرتبط با برابری مقرر می‌کنند و بستر را برای برنامه ریزی مؤثر و کارا برای گروه‌های هدف فراهم می‌کنند (Greater London Authority, 2007: 11).

چهارچوب قانونی پیچیده و در حال تکاملی در بسیاری از کشورهای جهان وجود دارد که برای ترویج

حاشیه راندن آنان شده است. علاوه بر خود شهرنشینی، عدم وجود چهارچوب‌های سیاستگذاری و حاکمیتی (و البته چهارچوب‌های قانون‌گذاری) همه شمول، حساس نسبت به جنسیت و پشتیبان گروه‌های آسیب‌پذیر منجر به روند‌های محرومیت‌زا در توسعه شهری شده است (UN-Habitat, 2012: 1-2).

هدف از برنامه ریزی شناسایی "مصلحت‌همگانی"^۱ یا "منفعت عمومی"^۲ و سپس عمل از طرف آن‌ها و به نیابت از آن‌ها است. با این حال، بارها و بارها نشان داده شده است که برنامه ریزان منافع گروه‌هایی مانند زنان، کودکان، اقلیت‌های قومی، معلولان، فقرا و دیگر گروه‌ها را درحالی که ادعا می‌کنند برای همه و به نفع همه اقدام می‌کنند به حاشیه رانده‌اند. از اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی هنگامی که دیدگاه‌های انتقادی درباره اشکالی از برنامه ریزی که این تنوع و گوناگونی پیچیده در زندگی شهری را نادیده می‌گرفتند، شروع به ظهور کردند، تفکر برنامه‌ریزی، رویکرد‌هایی که با شهروندان شهری به مثابه افرادی همانند و یک‌جور که به سادگی برداشتی کلی و بد تعریف شده از منفعت عمومی است، برخورد می‌کرد را نپذیرفت. چهل سال بعد از نخستین حمله‌ها به فرضیات و اقدامات همگون‌کننده برنامه ریزی یعنی از اواخر دهه ۹۰ میلادی و اوایل قرن بیست و یکم، تنوع شهرها و ساکنانشان به موضوع اصلی دل‌نگرانی‌ها و دغدغه‌های تفکر و عمل برنامه‌ریزی و به طور کلی نظریه شهری تبدیل شده است (Fincher & Iveson, 2008, vii: 2).

برای کسانی که علی‌رغم این انتقادات بر این باورند که برنامه ریزی همچنان می‌تواند ابزار ارزشمندی در مبارزه برای عدالت و حق به شهر باشد، شناسایی چهارچوب جدیدی برای به کارگیری برنامه ریزی در شهرهای معاصر بسیار مهم است (Bridge & Watson, 2011: 407). نظریه و عمل برنامه ریزی اخیراً از ضرورت خدمات‌رسانی به

² Public interest

¹ Public good

پیش تر مطرح شد جامعه امروز از افراد گوناگون با سنین، جنسیت ها، نژادها و پیشینه های قومی، توانایی های جسمی و باورهای گوناگون و متنوع تشکیل شده است. جنسیت، نژاد، معلولیت و سن موضوع های کلیدی و ریشه بسیاری از تبعیض ها در جوامع هستند. سیاست ها و فرآیند های برنامه ریزی می توانند ناخواسته نسبت به برخی از گروه ها یا افراد غیر حساس باشند و ممکن است ناخواسته، در برابر برخی از بخش های جامعه تبعیض قائل شوند. حال برخی پرسش های اساسی درباره ضرورت پژوهش درباره چهارچوب های قانونی پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت درکشورمان مطرح می شود: وضعیت کشورمان در این زمینه چگونه است؟ سازوکار برنامه ریزی شهری کشورمان از کدام چهارچوب های قانونی برای پاسخگویی به نیازهای متفاوت گروه های اجتماعی مختلف در شهر برخوردار است؟ کدام قوانین، آیین نامه های اجرایی و مصوبات، وظایف سازمانی مراجع تصمیم گیری ملی و محلی را در زمینه برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت مشخص می کنند؟ شورای عالی شهرسازی و معماری به عنوان عالی ترین مرجع تهیه و تصویب ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری کشور و شهرداری و شورای اسلامی شهر تهران (به عنوان نمونه موردی در سطح محلی) تا چه اندازه در تدوین، تصویب و اصلاح قوانین موفق بوده اند؟ خلاء ها و کاستی های چهارچوب های قانونی موجود چیست؟ این مطالعه برای پاسخ به پرسش های فوق انجام شده است.

هدف از این مقاله واکاوی خلاء های چهارچوب های قانونی پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت در ایران با تأکید بر مصوبات شهرداری و شورای اسلامی شهر تهران است. برای دستیابی به این هدف مفاهیم تنوع و تفاوت و رویکرد برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت تشریح و چهارچوب های قانونی بین المللی پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت به طور خلاصه بیان می شوند. سپس پیشینه

برابری فرصت و به رسمیت شناختن نیاز های متنوع افراد و گروه ها در جامعه، تعهدات و مسئولیت های مشخصی را بر عهده مقامات و مراجع تصمیم گیری بخش عمومی قرار می دهد. به طور فزاینده ای، مسئولیت اصلی بر عهده مراجع تصمیم گیری محلی است که در نشان دادن تعهد خود به ارائه خدمات با کیفیت بالا به همه، از جمله کسانی که ممکن است تا پیش از این محروم بوده اند و به رسمیت شناخته نشده اند، پیش فعال باشند. قانون حدود حداقلی را که مراجع تصمیم گیری محلی باید تأمین کنند، تعیین می کند (Heriot-Watt University (ODPM, 2005: 38). اگرچه علی رغم تغییرات قانونی با هدف بهبود برابری در بسیاری از کشور های جهان، تبعیض سنی، نژاد پرستی، تعصب مذهبی، تبعیض جنسیتی و تبعیض نسبت به افراد معلول و اثرات منفی اقتصادی و اجتماعی این تبعیض ها به طور کامل ریشه کن نشده است، اما تدوین و تصویب قوانین پشتیبان به ویژه در سطح محلی از ارکان اصلی اثربخشی اقدامات برنامه ریزی شهری است.

آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشورمان در سال ۱۳۹۵ آماری درباره تعداد دقیق توانخواهان ارائه نکرده است. طبق آمار جامعه جهانی، توانخواهان حدود ۱۰ تا ۱۵ درصد از جمعیت را تشکیل می دهند. به عبارتی با یک محاسبه سرانگشتی، در کشور ما حداقل ۸ میلیون نفر دچار انواع معلولیت هستند. بر اساس اطلاعات موجود، یک میلیون و ۴۰۰ هزار توانخواه تحت پوشش سازمان بهزیستی هستند. جمعیت کودکان صفر تا ۱۴ ساله کشورمان ۱۹۱۹۲۶۶۵ نفر است که حدود ۲۴ درصد از جمعیت را تشکیل می دهند. سهم سالمندان ۶۵ ساله و بالاتر از کل جمعیت کشورمان حدود ۶ درصد است که با احتساب ۶۰ تا ۶۴ ساله ها این سهم به ۹ درصد می رسد. سهم زنان از جمعیت ۷۹۹۲۶۲۷۰ نفری کشورمان حدود ۴۹ درصد است (درگاه ملی آمار^۱، ۱۳۹۵). همانطور که

¹ National Statistics Portal

تحقیق در کشورمان مورد مرور اجمالی قرار می‌گیرد. با توجه به این که تصویب و اصلاح چهارچوب گسترده‌ای از قوانین به منظور مقابله با محرومیت و تبعیضی که گروه‌های خاص در شهرها تجربه می‌کنند ضروری است، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، قوانین برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مصوبات مجلس شورای اسلامی، آیین‌نامه‌های اجرایی، دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های دولت، مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری و منشور حقوق شهروندی در سطح ملی و مصوبات شهرداری و شورای اسلامی شهر تهران در سطح محلی از نظر پرداختن به حقوق و نیازهای گروه‌های اجتماعی متنوع در شهر با استفاده از روش تحلیل محتوا و فرایند گذاری در نرم افزار مکس کیو دی ای^۱ تحلیل می‌شوند. از آنجا که این قوانین و وظایف سازمانی مراجع تصمیم‌گیری ملی و محلی را درباره موضوعات مرتبط با برابری مقرر و بستر را برای برنامه ریزی مؤثر و کارا برای گروه‌های هدف فراهم می‌کنند، بنابراین شناسایی و واکاوی خلاءهای چهارچوب‌های قانونی پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت می‌تواند راهنمای تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات آینده مراجع قانون گذاری برنامه ریزی شهری کشورمان در سطح ملی و محلی در جهت به رسمیت شناختن حقوق و نیازهای گروه‌های اجتماعی متنوع در شهر و مقابله با تبعیض در اقدامات برنامه ریزی شهری باشد.

برای درک معنای دوم مفهوم تفاوت نکته مهم این است که تفاوت بین گروه‌های اجتماعی مختلف در برخورداری از فرصت‌ها و نتایج^۲ منتج از اقدامات برنامه ریزی شهری به طور پیوسته توسط طیف گسترده‌ای از سیاست‌ها و روندها که برخی از مردم را در جریان اصلی قرار می‌دهند و دیگران را به حاشیه می‌رانند، بازتولید می‌شود (Fincher, 2003: 1). سیاست‌های برنامه ریزی بر تخصیص و توزیع منابع به گروه‌های مختلف مردم تأثیرگذار هستند. اثرات اجتماعی توزیعی سیاست‌های برنامه ریزی خنثی و بی‌طرف نیستند. بلکه برنامه ریزی این پتانسیل را دارد که بر این‌که چه کسانی به چه منابعی دسترسی پیدا می‌کنند، تأثیر بگذارد. سیاست‌ها و فرآیندهای برنامه ریزی می‌توانند ناخواسته نسبت به برخی از گروه‌ها یا افراد غیرحساس باشند و ممکن است ناخواسته، در برابر

۲ مبانی نظری

۲،۱ تنوع و تفاوت

اصطلاح تنوع دارای معانی گوناگونی در ادبیات شهری است در میان طراحان شهری به اختلاطی از انواع ساختمان (طراحی کالبدی متنوع) اطلاق می‌شود، در میان برنامه ریزان ممکن است به معنای کاربری‌های مختلط یا ناهمگونی طبقاتی و نژادی قومی باشد. در میان جامعه‌شناسان و تحلیل‌گران فرهنگی عمدتاً در معنای دوم به کار می‌رود (2005:)

² Outcomes

¹ Maxqda

سیاست های برنامه ریزی جزء آن دسته از سیاست هایی هستند که در ابتدا به روش های خاصی تنوع را تشخیص می دهند و از سوی دیگر می توانند منجر به تداوم تفاوت ها شوند (Fincher, 2003: 1). برای کسانی که علی رغم این انتقادات بر این باورند که برنامه ریزی همچنان می تواند ابزار ارزشمندی در مبارزه برای عدالت و حق به شهر باشد، شناسایی چهارچوب جدیدی برای به کارگیری برنامه ریزی در شهرهای معاصر بسیار مهم است (Bridge & Watson, 2011: 407).

به عقیده دوری ریوز برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت، تفسیری اجتماعی از برنامه ریزی برای شهرهاست و رویکردی است که نیازهای گروه های اجتماعی مختلف را در نظر می گیرد (Reeves, 2005: 182). در این تفسیر عمیقاً اجتماعی از برنامه ریزی برای شهرها، دو چهارچوب مفهومی یا شیوه مشاهده وجود دارد که باید به طور همزمان به کار گرفته شوند. نخست، برنامه ریزی برای طیف متنوعی از افرادی که در شهرها زندگی و از آن استفاده می کنند، که برنامه ریزی برای تنوع است و دوم، برنامه ریزی زمینه ها و ساز و کار های نهادی به گونه ای که مروج و مشوق برابری دسترسی در همه مکان ها باشد که برنامه ریزی برای کاهش تفاوت است (Fincher, 2003: 2). برنامه ریزی برای تنوع، شیوه ای از تفکر درباره گروه هایی از افراد دارای ویژگی های خاص است که به دلیل تفاوت هایشان با جریان اصلی به توجه ویژه ای در برنامه ریزی نیاز دارند. در نظر گرفتن نیازهای همه گروه های اجتماعی متنوع و رسیدگی به آن نیازها توسط رهیافت برنامه ریزی برابری گرا و همه شمول، بسیار مهم و حیاتی است (Greater London Authority, 2007: 6). در برنامه ریزی برای کاهش تفاوت های تثبیت شده، محرومیت و نابرابری مکانی یک مفهوم اصلی و اولیه است، به این معنا که ویژگی های یک مکان موجب ایجاد فرصت ها و موانعی برای مردم می شود. جایی که افراد زندگی می کنند، تفاوت ایجاد می کند، زیرا مکان ها از

برخی از بخش های جامعه تبعیض قائل شوند (Sheffield Hallam University & ODPM, 2004: 4, 5). بنابراین مفهوم تفاوت در معنای دوم به معنای تفاوت در برخورداری از فرصت ها و نتایجی است که اقدامات برنامه ریزی شهری برای شهروندان فراهم می کنند.

۲،۲ رویکرد برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت

بحث رویکرد برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت را با یک پرسش آغاز می کنیم: چگونه برنامه ریزی اجتماعی شهری می تواند به توسعه عدالت در شهرهای معاصر کمک کند؟ در پاسخ به این پرسش می توان گفت هدف از برنامه ریزی شناسایی "مصلحت همگانی" یا "منفعت عمومی" و سپس عمل از طرف آن ها و به نیابت از آن ها است. با این حال، بارها و بارها نشان داده شده است که برنامه ریزان منافع گروه هایی مانند زنان، کودکان، اقلیت های قومی، معلولان، فقرا و دیگر گروه ها را در حالی که ادعا می کنند برای همه و به نفع همه اقدام می کنند به حاشیه رانده اند. در این راستا، برنامه ریزی در واقع برای ارائه یک نقاب قدرتمند تحت عنوان عام گرایی برای کسانی کار می کرد که منافع خاص آن ها بر منافع گروه های فوق الذکر برتری داده شده است. تداوم این بی عدالتی ها نتیجه شکست برنامه ریزان در زمینه داشتن تأثیر کافی بر تغییرات شهری نبوده است. بلکه در عوض به کارگیری خود برنامه ریزی است، که مکرراً حقوق مردم به شهر را نادیده گرفته است و به بی عدالتی کمک کرده است (Bridge & Watson, 2011: 407).

آن چه در این موقعیت مهم است این است که بین مردم تنوع وجود دارد. گروه های ذینفع و گروه های با ویژگی های خاص وجود دارند که به رسمیت شناختن آن ها ضروری است. اما آن چه مهم است این است که تفاوت بین گروه ها به طور پیوسته توسط طیف گسترده ای از فرآیندها و سیاست ها که برخی از افراد را در جریان اصلی قرار می دهند و دیگران را به حاشیه می رانند بازتولید می شود.

مرتبط با حقوق گروه های آسیب پذیر در کشورهای مختلف جهان هستند.

در سال ۱۹۷۱ میلادی اعلامیه حقوق افراد عقب مانده ذهنی^۵ و پس از آن در سال ۱۹۷۵ میلادی، اعلامیه حقوق معلولان^۶ به عنوان دومین سند ویژه افراد دارای معلولیت، به تصویب رسیدند. این اعلامیه ها نخستین اسناد سازمان ملل هستند که به طور خاص به افراد معلول می پردازند. برنامه جهانی اقدام برای معلولان^۷ (۱۹۸۲) یک راهبرد جهانی است که برای دستیابی به مشارکت کامل و برابر معلولان، برنامه کاری برای کشور ها فراهم می کند، و این نشانگر تغییر بسوی رویکردی مبتنی بر حقوق بشر است. سال بین المللی معلولان (۱۹۸۱) و دهه معلولان سازمان ملل متحد (۱۹۸۲) بر این نکته تأکید می کنند که نگرش های اجتماعی همچون موانعی در برابر تحقق تمامی حقوق بشر و برابری معلولان عمل می کنند. قوانین استاندارد برابر سازی فرصت ها برای معلولان^۸ در سال ۱۹۹۳ میلادی تصویب شد. این قوانین، راهنمایی برای سیاستگذاری، اقدام برای رفع موانع و ایجاد فرصت برابر برای افراد دارای معلولیت در جامعه و توسعه است. میثاق حقوق افراد دارای معلولیت^۹ در سال ۲۰۰۶ میلادی به عنوان یک معاهده بین المللی برای ترویج، محافظت از و تضمین کلیه حقوق بشر و آزادی های اساسی همه افراد دارای معلولیت تصویب شد (وبسایت سازمان ملل متحد، ۲۰۱۵).

اتحادیه ملل^{۱۰} در ۱۶ سپتامبر سال ۱۹۲۴ میلادی، اعلامیه حقوق کودک ژنو^{۱۱} را تصویب می کند، این اعلامیه اولین معاهده بین المللی در مورد حقوق

ترکیب های مختلف و متغیری از امکانات، حمل و نقل عمومی، زیرساخت های اجتماعی و کالبدی برخوردار هستند که بر تحرک و دسترسی تأثیر می گذارد (Fincher, 2003, 3).

۲،۳ چهارچوب های قانونی بین المللی پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت

در اسناد بین المللی همچون منشور سازمان ملل متحد^۱ (۱۹۴۵)، اعلامیه جهانی حقوق بشر^۲ (۱۹۴۸)، میثاق حقوق مدنی و سیاسی^۳ (۱۹۶۶) و میثاق حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی^۴ (۱۹۶۶) بر اصولی چون کرامت ذاتی و حقوق برابر و غیر قابل انتقال کلیه اعضای خانواده بشری (UN, 1948)، بهره مندی از تمام حقوق و همه آزادی های ذکر شده در این اعلامیه ها بدون هیچ گونه تمایزی، به ویژه از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، دین، عقیده سیاسی، منشا ملی یا اجتماعی، ثروت، ولادت یا هر وضعیت دیگر (UN, 1945)، حق بهره مندی از تأمین اجتماعی در مواقع بیکاری، بیماری، نقص عضو، بیوگی، پیری، حق مساوی مردان و زنان در برخورداری از تمام حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آمده در این میثاق ها، حق برخورداری کودکان از تدابیر حمایتی بدون هیچ گونه تبعیض از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، اصل و منشاء ملی یا اجتماعی، مکننت یا نسب تأکید شده است (UN, 1966). علاوه بر این اسناد، اعلامیه ها و میثاق هایی نیز با تأکید بر حقوق و نیازهای متفاوت گروه های اجتماعی متنوعی چون توانخواهان، کودکان، سالمندان و زنان به تصویب رسیدند که مبنا و راهنمای تصویب قوانین ملی

⁶ The Declaration on the Rights of Disabled Persons (1975)

⁷ World Programme of Action concerning Disabled Persons (1982)

⁸ Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities (1993)

⁹ The Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)

¹⁰ The League of Nations

¹¹ Geneva Declaration

¹ Charter of the United Nations

² Universal Declaration of Human Rights 1948

³ International Covenant on Civil and Political Rights 1966

⁴ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights 1966

⁵ The Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons (1971)

سالمندان^۶ در سال ۱۹۹۱ که دو بار در مقدمه و یک بار در رابطه با ارائه خدمات مراقبتی به حقوق بشر اشاره می‌کند، شروع به تغییر این رویه کرد. برنامه بین‌المللی اقدام درباره سالمندی مادرید^۷ در سال ۲۰۰۲ میلادی، که نسخهٔ وین را به روز می‌کند، به خاطر تمرکز بیشتر روی حقوق بشر و کوشش جاه طلبانه برای مقابله با پیامدهای جهانی سالمندی قابل توجه است. این برنامه، در برخی از برجسته‌ترین اهداف خود به "تحقق کامل حقوق بشر و آزادی‌های اساسی همه افراد مسن" و "تضمین بهره‌مندی کامل از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و حقوق مدنی و سیاسی اشخاص و از بین بردن همه انواع خشونت و تبعیض علیه سالمندان" اشاره می‌کند. با این وجود، برنامه مادرید بجای "حقوق" و احساس تعهد، بیشتر روی "اهداف" و سیاست تمرکز دارد (Megret, 2011: 48-49). در سال ۲۰۱۲ میلادی، مجمع عمومی سازمان ملل متحد قطعنامه ۶۷/۱۳۹ را با عنوان "به سوی یک سند قانونی بین‌المللی جامع و یکپارچه برای ترویج و حمایت از حقوق و کرامت سالمندان" تصویب کرد که در آن مجمع عمومی تصمیم گرفت که کارگروه دائمی سالمندی^۸ پیشنهادهای مرتبط با یک سند قانونی بین‌المللی برای ترویج و حمایت از حقوق و کرامت سالمندان را در نظر بگیرد. ظاهراً این تصمیم مجمع عمومی حاکی از شروع روند تهیهٔ پیش‌نویس یک میثاق جدید حقوق بشر سالمندان است (Poffe, 2015: 591).

در سال ۱۹۶۷ میلادی، کشورهای عضو سازمان ملل متحد بیانیهٔ رفع تبعیض علیه زنان^۹ را تصویب کردند، که بیانگر این موضوع است که تبعیض علیه زنان جرمی است علیه کرامت انسانی و از کشورها می‌خواهد که "قوانین، رسوم، مقررات و اقدامات تبعیض آمیز علیه زنان را لغوکنند، و حمایت قانونی

کودکان است که در پنج فصل حقوق ویژه ای به کودکان و مسئولیت‌هایی به بزرگترها می‌دهد. در سال ۱۹۵۹ میلادی مجمع عمومی سازمان ملل، اعلامیهٔ حقوق کودک^۱ را تصویب می‌کند که در ۱۰ اصل حقوق کودکان را شرح می‌دهد. در حالی که این متن توسط همه کشورها امضا نشده است و اصول آن صرفاً از جنبه راهنما بودن ارزش دارد، راه را برای اعلامیهٔ جهانی حقوق کودکان هموار می‌کند. سال ۱۹۷۹ میلادی توسط سازمان ملل، سال جهانی کودک اعلام شد. در ۲۰ نوامبر سال ۱۹۸۹ میلادی، میثاق حقوق کودک^۲ به اتفاق آرا توسط مجمع عمومی سازمان ملل تصویب شد که ۵۴ ماده آن، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودکان را شرح می‌دهد. میثاق حقوق کودک، سندی دربارهٔ حقوق بشر است که به سرعت به تصویب رسیده است. این سند به یک معاهدهٔ بین‌المللی تبدیل می‌شود و پس از تصویب توسط ۲۰ کشور، در ۲ سپتامبر ۱۹۹۰ میلادی لازم‌الاجرا می‌شود (ویسایت سازمان هیومنایوم^۳، ۲۰۲۰) این میثاق، برای رسیدگی به بیان ناکافی و نامناسب نیازهای کودکان در توسعهٔ شهری، مبنای یک رویکرد مبتنی بر حقوق را فراهم می‌کند. دولت‌های ملی ۱۹۵ کشوری که میثاق حقوق کودک را تصویب کردند، وظیفه دارند از اجرای این کنوانسیون در سطح محلی حمایت کنند (Flanders Cushing & van Vliet, 2016: 1) مجمع جهانی سالمندی در سال ۱۹۸۲ میلادی برنامهٔ بین‌المللی اقدام دربارهٔ سالمندی وین^۴ را تصویب کرد، که متعاقباً توسط مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید. این سند به سختی می‌تواند به خودی خود یک ابزار حقوقی توصیف شود. بیانیهٔ سالمندی^۵ سال ۱۹۹۲ میلادی مجمع عمومی نیز تقریباً نتوانست به طور کامل به مسائل مربوط به حقوق اشاره کند. اصول سازمان ملل متحد برای

⁶ The 1991 UN Principles for Older Persons

⁷ Madrid International Plan of Action on Ageing

⁸ The Open-Ended Working Group on Ageing

⁹ Declaration on the Elimination of Discrimination against Women

¹ Declaration of the Rights of the Child

² Convention on the Rights of the Child

³ Humanium

⁴ Vienna International Plan of Action on Ageing

⁵ Proclamation on Ageing

۲٫۴ پیشینه تحقیق

مطالعات بسیار کم شماری در کشورمان درباره قوانین پشتیبان حقوق و نیازهای گروه‌های اجتماعی مختلف در شهر، چهارچوب های قانونی پشتیبان برنامه ریزی شهری از منظر پاسخگویی به نیازهای متفاوت گروه‌های اجتماعی متنوع و واکاوی خلاء های ضوابط و مقررات موجود انجام شده است. لذا تمرکز این مطالعه بر قوانین پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت در کشورمان، وجه تمایز این تحقیق از سایر مطالعات مرتبط است. در ادامه به برخی از این مطالعات می پردازیم.

گرگی و شیرزاد در سال ۱۳۹۷ در مقاله ای به بررسی جایگاه افراد معلول و ناتوان در شهر و ظرفیت های حمایتی قانون گذاری بین المللی و داخلی از حقوق معلولان با تأکید بر حق معلولان بر شهر می پردازند. پس از واکاوی سیر قوانین بین المللی و داخلی در این باره، به بررسی سیر قانون گذاری داخلی در زمینه کیفیت توجه به مناسب سازی شهری با تأکید بر مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری و شورای اسلامی شهر تهران به عنوان دو نهاد ذی مدخل در عرصه تصویب و اجرای مصوبات مرتبط با مدیریت شهری و حقوق شهری و میزان توجه رویه تصمیم سازی این دو نهاد به وضعیت معلولان و افراد ناتوان می پردازند. آن ها نتیجه می گیرند توجه حقوق شهری به حقوق افراد معلول از باب توجه به حقوق شهروندی آنان و لزوم دسترسی برابر شهروندان به تسهیلات شهری، امری ضروری و نیازمند توجه دستگاه های ذی مدخل است (گرگی و شیرزاد، ۲۰۱۸).

سعیدی در سال ۱۳۹۷ در مقاله ای به بررسی مفاد قانون جامع حمایت از معلولان (۱۳۸۳) در پرتو کنوانسیون بین المللی حقوق معلولان (۲۰۰۶) و برطرف کردن نقاط ابهام موجود در قانون مذکور می پردازد. علاوه بر این او تعهدات جمهوری اسلامی ایران درباره عناصر الزام آور حقوق مشارکت معلولان

کافی از حقوق برابر زنان و مردان را برقرار کنند. کمتر از یک سال بعد، پیشنهادی برای یک معاهده الزام آور قانونی در مورد حقوق زنان ارائه شد (UNITED NATIONS, 2014: 5) میثاق رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان^۱ که در سال ۱۹۷۹ میلادی توسط مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید و در سال ۱۹۸۱ میلادی لازم الاجرا شد، جامع ترین و مفصل ترین توافق بین المللی است که به دنبال پیشرفت زنان است در حالی که این میثاق بر چهارچوب های حقوق بشری بین المللی موجود متکی است، خاطر نشان می کند که این معاهدات برای تضمین برخورداری و استفاده کامل از حقوق بشر زنان کافی نبودند. میثاق رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان دولت ها را ملزم به رفع هرگونه تبعیض علیه زنان در بهره مندی از همه حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی می کند (UNICEF, 1999: 13). حقوق بشر زنان تنها هنگامی که زنانی با پیشینه های جغرافیایی، فرهنگی، مذهبی، نژادی و طبقاتی مختلف جمع شدند و برای بهبود وضعیت زنان سازماندهی شدند به عنوان یک جنبش جهانی در دهه زنان سازمان ملل متحد (۱۹۷۶-۱۹۸۵) ظهور کرد. در طول این دهه بود که سازمان ملل متحد از چندین کنفرانس زنان از جمله کنفرانس مکزیکوسیتی (۱۹۷۵)، کنفرانس کپنهاگ (۱۹۸۰) و کنفرانس نایروبی (۱۹۸۵) حمایت کرد تا وضعیت زنان را ارزیابی و راهکارهایی را برای پیشرفت زنان تهیه کند. نتیجه مهم چهارمین کنفرانس جهانی زنان در پکن در سال ۱۹۹۵ میلادی، اعلامیه و بستر عملیاتی پکن^۲ بود این اسناد حاکی از تعهد جامعه جهانی برای پیشرفت و توانمندسازی زنان و رفع موانع در حوزه های عمومی و خصوصی هستند که در طول تاریخ مشارکت کامل زنان را محدود کرده اند (Aragon & Miller, 2017: 154).

² The Beijing Declaration and Platform for Action

³ Gorgi & Shirzad

¹ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)

دارد را ترسیم می کند. او در پایان نتیجه می گیرد با توجه به تلاش ایران در پیوستن به کنوانسیون به نظر می رسد این کشور باید تغییرات و اصلاحات متعددی را جهت انطباق حقوق داخلی با مفاد کنوانسیون انجام دهد (جلالی^۲، ۲۰۰۴).

محمدزاده در مقاله ای به تبیین مهم ترین حقوق شهروندی زنان بر اساس منشور حقوق شهروندی شامل حق آموزش، حق تابعیت، حق حیات، حق آزادی بیان و عقیده، حق سکنی، حق سلامت (حق استفاده زنان از برنامه ها و تسهیلات بهداشتی و درمانی مناسب)، حق دستیابی به امنیت، حق مشارکت (مشارکت سیاسی، مشارکت شهروندان در اداره شهرها و مشارکت اجتماعی)، حقوق اقتصادی، حق اشتغال و حق دستیابی به امکانات ورزشی و تفریحات سالم اشاره می پردازد. او در پایان نتیجه می گیرد وجود برخی مشکلات و نواقص مانند کلی گویی، تضاد برخی مواد منشور با قانون اساسی و فقدان ضمانت اجرا موجب گردیده آن گونه که باید حقوق شهروندی زنان از قاطعیت و پذیرش همگانی برخوردار نگردد (محمدزاده^۳، ۲۰۱۷).

۳ روش تحقیق

هدف از این مطالعه واکاوی خلاء های چهارچوب های قانونی پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت در ایران با تأکید بر مصوبات شهرداری و شورای اسلامی شهر تهران است. این مطالعه از نظر هدف از نوع کاربردی و از نظر روش از نوع توصیفی تحلیلی است. برای گردآوری داده ها، روش اسنادی و برای تحلیل داده ها، روش تحلیل محتوا که یک سنجۀ بدون مزاحمت است و فرایند کدگذاری در نرم افزار مکس کیو دی ای بکار گرفته شده اند. در تحلیل محتوا، محقق طبقه ای از منابع مربوط به مسائل اجتماعی به خصوص اسناد مکتوب را بررسی می کند (ببی^۴، فاضل^۵، ۱۳۹۲، ۷۲۲). قوانین جزو اشکال مناسب برای تحلیل محتوا هستند. واحدهای تحلیل

را از دو منظر حقوق بین المللی و حقوق داخلی و با توجه خاص به دو سند مهم فوق الذکر و با رویکرد تطبیقی بین این دو سند بررسی می کند و در پایان نتیجه می گیرد با لحاظ حق ها و تضمینات ماهوی و رویه ای اسناد حقوق بشری، وضعیت موجود در حقوق موضوعه ایران نمی تواند زمینه برابر سازی فرصت ها را برای معلولان فراهم کند و تا رسیدن به وضعیت موصوف در این اسناد، فاصله زیادی وجود دارد. همچنین قوانین و مقررات تکلیفی دولت در دو حوزه مدنی و رفاهی، در زمینه های مختلف توانبخشی، آموزشی، اشتغال، تأمین اجتماعی و... به دلیل فراگیر نبودن و هزینه های هنگفت و نابرابری های اجتماعی و اقتصادی و سیاسی و فقدان نظارت، ارزشیابی، کنترل و ضمانت اجرایی کافی نتوانسته موقعیت برابر و منصفانه ای را برای زندگی و مشارکت این قشر از جامعه فراهم کند (سعیدی^۱، ۲۰۱۷).

جلالی در سال ۱۳۸۳ در مقاله ای به این موضوع می پردازد که تاکنون وضعیت زنان موضوع بیش از ۲۰ سند حقوقی بین المللی از جمله اعلامیه رفع تبعیض علیه زن (۱۹۶۷)، کنوانسیون محو هرگونه تبعیض علیه زنان یا منشور بین المللی حقوق زنان (۱۹۷۹) و قطعنامه کمیسیون مقام زن سازمان ملل متحد (۱۹۹۳) بوده است. او ضمن پرداختن به حقوق بین الملل زنان، با نگاهی تازه به مفاد کنوانسیون محو هرگونه تبعیض علیه زنان (۱۹۷۹) به مواردی همچون برابری حقوق زن و مرد در کلیه ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، رفع تبعیض شغلی علیه زنان، ایجاد امکانات برای شرکت فعال زنان در امور ورزشی و حق زنان در استفاده از بیمه های اجتماعی مختلف از جمله بازنشستگی، بیماری، بیکاری و دوران پیری و ... اشاره می کند. سپس شرایط تصویب احتمالی این منشور توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام و موانعی که در برابر تصویب و اجرای کنوانسیون حقوق زن در ایران وجود

⁴ Babbie

⁵ Fazel

¹ Saeedi

² Jalali

³ Mohammadzadeh

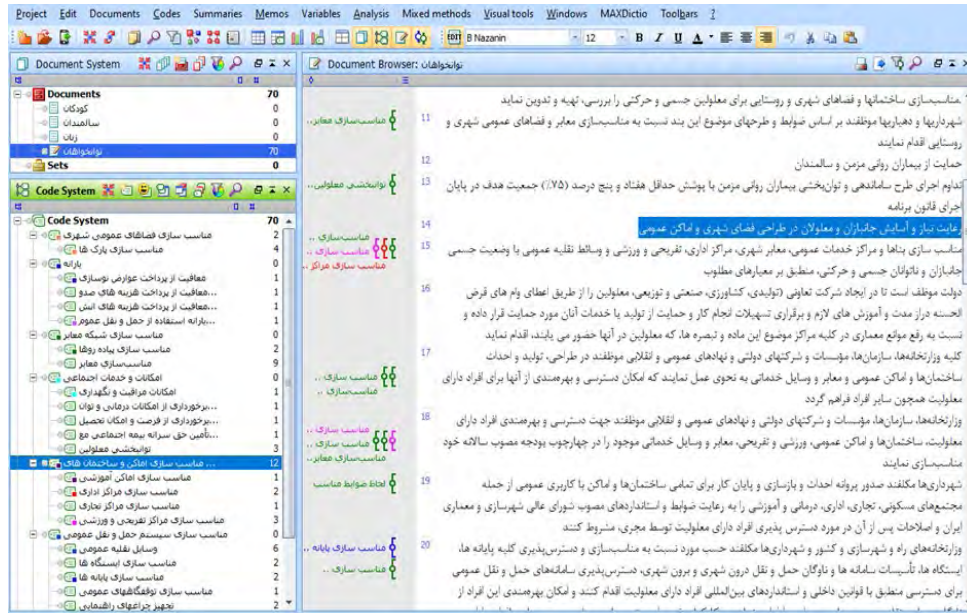
واحدهای قابل تحلیل از طریق ایجاد مقوله هایی از داده ها است (حریری^۲، ۱۳۸۵، ۲۴۱). در واقع کدگذاری فرایند تحلیلی تبدیل داده ها به مفاهیم (مفهوم سازی)، فروگاهی، تبدیل مفاهیم به مقوله ها، طبقه بندی مقوله ها و تعیین روابط میان آن ها است. در تحلیل محتوا عمدتاً محقق به دنبال تبدیل داده ها به مقوله های اصلی و فرعی و تعیین روابط میان آن ها است (بهشتی^۳، ۱۳۹۵، ۵۱). در این مطالعه از روش کدگذاری استقرایی استفاده می شود. در این نوع کدگذاری محقق باید به دقت داده ها را بررسی کرده و با استفاده از داده ها کدهای لازم را بسازد (بهشتی، ۱۳۹۵، ۵۴). در جریان کدگذاری باز، داده ها به پاره های مجزا خرد می شوند و با دقت مورد بررسی قرار می گیرند و از جهت شباهت ها و تفاوت ها با یکدیگر مقایسه می شوند. فرآیند مرتبط کردن مقوله ها به مقوله های فرعی کدگذاری محوری نامیده می شود، زیرا کدگذاری در محور یک مقوله صورت می گیرد و مقوله ها را در سطح ویژگی ها و ابعاد به یکدیگر مرتبط می کند (استراوس و کوربین^۴، ۲۰۱۱). برای دستیابی به هدف تحقیق، با استفاده از فرایند کد گذاری یا مقوله بندی در نرم افزار مکس کیو دی ای مقوله های اصلی و فرعی حقوق و نیازهای گروه ها از متن اسناد قانونی استخراج می شوند تا خلاء ها شناسایی و واکاوی شوند.

این تحقیق _ واحدهای خاصی که درباره آن ها گفتارهای توصیفی و تبیینی صورت می گیرد_ قانون اساسی، قوانین برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مصوبات مجلس شورای اسلامی، آیین نامه های اجرایی، دستورالعمل ها و بخشنامه های دولت، مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری، منشور حقوق شهروندی و مصوبات شهرداری و شورای اسلامی شهر تهران هستند. نمونه گیری در سطوح عبارت ها، جمله ها، بند ها و فصل های اسناد قانون گذاری فوق الذکر است. در این روش واژه ها به عنوان مجموعه ای از کمیت ها مورد مطالعه قرار می گیرند و عبارت ها و گاه حتی جمله ها و بند ها نیز چنین نقشی پیدا می کنند و پژوهشگر بر اساس دانش خود یا مطالعه ای که انجام می دهد می کوشد تا در یابد آیا تکواژه ها، عبارت ها، جمله ها یا بند ها، قادرند نماینده پیام هایی باشند (قائدی و گلشنی^۱، ۲۰۱۶، ۷۰-۷۱). پیام های مورد نظر این تحقیق، حقوق و نیاز های گروه های اجتماعی متنوع در شهر هستند.

مهم ترین مرحله از تحلیل داده های کیفی مرحله کدگذاری یا مقوله بندی است. در این مرحله پژوهشگر باید بتواند معنادارترین بخش های داده ها را سازماندهی، مدیریت و بازیابی کند. آنچه در این مرحله انجام می گیرد فشرده ساختن داده ها در

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

³ Beheshti⁴ Straus & Corbin¹ Ghaedi & Golshani² Hariri

شکل ۱ استخراج مفاهیم/ مقوله ها از متن قوانین و شکل گیری کدها در محیط نرم افزار maxqda، (منبع: تحقیق حاضر)

اجتماعی متنوع به استناد تحقیقات دانشگاهی پرشمار، که می‌تواند راهنمای قانون گذاری در سطح محلی برای دیگر کلان شهر های در حال رشد کشورمان باشد مطالعه می‌شوند. ارائه آمار جمعیتی گروه های اجتماعی مختلف کشور ایران و کلان شهر تهران می‌تواند به شناخت بهتر محدوده های مورد مطالعه کمک کند.

محدوده های مورد مطالعه ابتدا کشور ایران و سپس شهر تهران از نظر قوانین پشتیبان حقوق و نیازهای گروه های اجتماعی مختلف در شهر هستند. علاوه بر اسناد قانون گذاری در سطح ملی، اسناد قانون گذاری شهر تهران به عنوان پایتخت و پرجمعیت ترین شهر کشور با جمعیت ۸۶۹۳۷۰۶ نفری و نابرابری های فضایی و اجتماعی علیه گروه های

جدول آمار جمعیتی گروه های اجتماعی مختلف کشور ایران و شهر تهران

سرشماری سال ۱۳۹۵	تعداد	درصد	سرشماری سال ۱۳۹۵	تعداد	درصد
کل جمعیت کشور	۷۹۹۲۶۲۷۰	-	کل جمعیت شهر تهران	۸۶۹۳۷۰۶	-
جمعیت زنان	۳۹۴۲۷۸۲۸	۴۹	جمعیت زنان	۴۳۶۹۵۵۱	۵۰/۲
جمعیت مردان	۴۰۴۹۸۴۴۲	۵۱	جمعیت مردان	۴۳۲۴۱۵۵	۴۹/۸
جمعیت کودکان	۱۹۱۹۲۶۶۵	۲۴	جمعیت کودکان	۱۵۱۶۵۵۲	۱۷/۴
جمعیت سالمندان ۶۰ ساله و بالاتر	۷۴۱۴۰۹۱	۹/۳	جمعیت سالمندان ۶۰ ساله و بالاتر	۱۱۰۸۴۳۴	۱۲/۷۵
جمعیت توانخواهان	۱۴۰۰۰۰۰	۱/۷۵	جمعیت توانخواهان	۱۱۵۰۰۰	۱/۳

منبع: درگاه ملی آمار (۱۳۹۵)

۴ یافته‌ها و بحث

۴٫۱ قوانین و مقررات پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت در ایران

۴٫۱٫۱ قوانین مرتبط با توانخواهان

تحلیل محتوای اسناد قانون گذاری نشان می دهد در متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، توانخواهان به عنوان یک گروه اجتماعی خاص، مورد شناسایی قانونی قرار نگرفته اند و به تبع، به حقوق ویژه وضعیت آن ها نیز اشاره صریحی نشده است، تنها در اصل ۲۹ برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر از کار افتادگی و حوادث و سوانح (مجلس خبرگان^۱، ۱۹۷۹) بیان شده است. اولین قانون مرتبط با حقوق و نیاز های معلولان در شهر "ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای عبور و مرور معلولین" مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری در سال ۱۳۶۸ است که برای تسهیل حرکت معلولین در سطح شهر بر رعایت ضوابط برنامه ریزی و طراحی هنگام تهیه، بررسی، تصویب و اجرای طرح های توسعه شهری، شهرک سازی و مجتمع های

ساختمانی و مسکونی تأکید می کند. وزارت مسکن و شهرسازی موظف است تضمین قانونی اعمال این ضوابط را از مراجع ذی ربط کسب نماید (دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران^۲، ۲۰۰۹). پس از آن در بند ج ماده ۱۹۳ قانون برنامه سوم توسعه در سال ۱۳۷۹ به مناسب سازی اماکن عمومی (دولتی و خصوصی) اشاره می شود و آیین نامه اجرایی آن در همان سال وظیفه دستگاه های اجرایی دولتی و سازمان های غیر دولتی را در زمینه مناسب سازی اماکن و ساختمان های دولتی و خصوصی و وظیفه شهرداری ها را در زمینه مناسب سازی معابر عمومی، چراغ های راهنمایی و محل های ویژه برای توقف وسیله نقلیه معلولان در توقفگاه های عمومی به وضوح بیان می کند (معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور^۳، ۲۰۰۰). در قوانین برنامه های چهارم و پنجم توسعه در سال های ۱۳۸۳ و ۱۳۸۹ نیز مناسب سازی معابر و فضاهای عمومی شهری و روستایی مورد تأکید قرار گرفت (معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، ۲۰۰۴، ۲۰۰۰)، اما در برنامه ششم مغفول مانده است.

جدول ۲ قوانین ملی پشتیبان حقوق و نیازهای توانخواهان در شهر

قوانین	ماده/ بند
قوانین برنامه های توسعه ملی	بند ج ماده ۱۹۳ قانون برنامه سوم مصوب ۱۳۷۹، بند الف ماده ۳۰، بند ح ماده ۹۷ و بند ج ماده ۱۰۱ قانون برنامه چهارم مصوب ۱۳۸۳، بند ج و د ماده ۳۹ و بند ب ماده ۱۶۹ قانون برنامه پنجم مصوب ۱۳۸۹ و بند ج ماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه مصوب ۱۳۹۵
سیاست های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری مصوب ۱۳۸۱ و ۱۳۸۵	بند ۱۱ بخش شهرسازی و بند ۹ بخش ایثارگران

³ Vice President for Strategic Planning and Oversight

¹ Council of Experts

² Secretariat of the Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran

ماده/ بند	قوانین
ماده ۱۱۹ قانون کار مصوب ۱۳۶۹، ماده ۲، ۴ و ۵ قانون جامع حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۹۷، ماده ۲ لایحه حمایت از سامانه حمل و نقل ریلی شهری و حومه مصوب ۱۳۸۵	مصوبات مجلس شورای اسلامی
ماده ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ و ۹ آیین نامه اجرایی بند ج ماده ۱۹۳ قانون برنامه سوم توسعه مصوب ۱۳۷۹، ماده ۳ و ۴ و ۵ آیین نامه اجرایی ماده دوم قانون جامع حمایت از معلولان مصوب ۱۳۸۴، ماده ۲ و ۳ تصویب نامه تشکیل ستاد هماهنگی مناسب سازی کشور مصوب ۱۳۹۴	آیین نامه های اجرایی دولت
بخشنامه شماره ۴۴۲۶/۳/۳۳ وزارت کشور مصوب ۱۳۷۰، بند ۲۶ تدابیر بخش الف ماده ۴ دستور العمل اجرایی اصلاح ساختار سامانه های حمل و نقل عمومی و ساماندهی حمل و نقل درون شهری مصوب ۱۳۸۵، بند ۳ ماده ۹ دستور العمل نحوه واگذاری اتوبوس از وزارت کشور به اتوبوسرانی شهرها و بهره برداری آن مصوب ۱۳۸۵	دستور العمل های اجرایی و بخشنامه های دولت
بند ۱ و ۲ و ۳ ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای عبور و مرور معلولین مصوب ۱۳۶۸ و ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد معلول جسمی حرکتی مصوب ۱۳۷۸ و اصلاح آن در سال ۱۳۹۸	مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری
ماده ۵ و ۱۱۱	منشور حقوق شهروندی مصوب ۱۳۹۵

منبع: تحقیق حاضر بر مبنای اسناد قانون گذاری

بسیاری از صاحب نظران مبنی بر مغایرت آن با قانون اساسی و قوانین عادی و تعارض با اصول و مقررات آمره حقوق بین الملل و حقوق بشر و فقدان ضمانت قانونی و حقوقی لازم_اگرچه به حق توانخواهان در برخورداری از امکانات بهداشتی درمانی و آموزشی (هیات وزیران، ۲۰۱۶) اشاره شده است، اما ماده و تبصره‌ای درباره حق آن ها به دسترسی به فضاها و اماکن عمومی شهر وجود ندارد.

مرور کلی مصوبات، آیین نامه های اجرایی، دستور العمل ها و بخشنامه های مرتبط با توانخواهان از سال ۱۳۵۸ تا به امروز نشان می‌دهد که از نظر تعداد، استمرار تأکید و جامعیت موضوعات اشاره

قانون جامع حمایت از حقوق معلولان در سال ۱۳۸۳ و آیین نامه اجرایی آن در سال ۱۳۸۴ و اصلاحیه آن در سال ۱۳۹۷ با تأکید مجدد بر فراهم کردن امکان دسترسی و بهره مندی معلولان از ساختمان ها و اماکن عمومی و معابر و وسایل خدماتی، مکمل قوانین پیشین است. به ویژه آن‌که در ماده ۸ آیین نامه اجرایی این قانون به تشکیل ستاد هماهنگی و پیگیری مناسب سازی کشور اشاره و در سال ۱۳۹۴ تشکیل این ستاد که وظیفه نظارت بر امر مناسب سازی را دارد، تصویب شد. مجلس و دولت در سال ۱۳۸۵ در چندین لایحه و دستور العمل، مناسب سازی وسایل نقلیه عمومی و ساماندهی معابر را مورد نظر قرار دادند. اما در منشور حقوق شهروندی مصوب هیات وزیران در سال ۱۳۹۵_علی رغم اعتقاد

¹ The Council of Ministers

اصلی و فرعی حقوق و نیاز های توانخواهان مستخرج از متن قوانین ملی پشتیبان برنامه ریزی شهری و مدل کد-زیرکد برای نشان دادن ارتباط بین مقولات، آمده است. با استخراج مقوله ها، خلاء ها و کاستی های چهارچوب های قانونی قابل شناسایی و تحلیل هستند

شده با نقصانی مواجه نیستیم. اگرچه که وضع قوانین گام نخست است و حصول موفقیت در مرحله اجرا متأثر از عوامل متعدد دیگری است که در ادامه به آن ها اشاره خواهد شد. در شکل های زیر فرایند کدگذاری باز و کدگذاری محوری در نرم افزار مکس کیو دی ای برای شناسایی مقوله های

شکل ۲ فرایند کدگذاری باز برای شناسایی مفاهیم/ مقوله های حقوق توانخواهان از متن اسناد قانونی (منبع: تحقیق حاضر)

Code System		70
مناسب سازی فضاهای عمومی شهری	2	
مناسب سازی پارک ها	4	
پارانه	0	
معافیت از پرداخت عوارض توسعه	1	
معافیت از پرداخت هزینه های صدور پروانه ساختمانی	1	
معافیت از پرداخت هزینه های انشعاب آب، فاضلاب، بر...	1	
پارانه استفاده از حمل و نقل عمومی برای توانخواهان	1	
مناسب سازی شبکه معابر	0	
مناسب سازی پیاده روها	2	
مناسب سازی معابر	9	
امکانات و خدمات اجتماعی	0	
امکانات مراقبت و نگهداری	1	
برخوردارگی از امکانات درمانی و توانبخشی	1	
برخوردارگی از فرصت و امکان تحصیل و کسب مهارت	1	
تأمین حق سرانه بیمه اجتماعی معلولین نیازمند	1	
توانبخشی معلولین	3	
مناسب سازی اماکن و ساختمان های عمومی	12	
مناسب سازی اماکن آموزشی	1	
مناسب سازی مراکز اداری	2	
مناسب سازی مراکز تجاری	1	
مناسب سازی مراکز تفریحی و ورزشی	3	
مناسب سازی سیستم حمل و نقل عمومی	0	
وسایل نقلیه عمومی	6	
مناسب سازی ایستگاه ها	2	
مناسب سازی پایانه ها	2	
مناسب سازی توقفگاه های عمومی	1	
تجهیز چراغهای راهنمایی	2	
نصب علائم راهنمایی	1	
مناسب سازی وسایل خدماتی	2	
لحاظ ضوابط مناسب سازی هنگام صدور پروانه و پایان کار	5	
مناسب سازی مجتمع های مسکونی	2	
Sets	0	

شکل ۳ فرایند کدگذاری محوری برای شناسایی مقوله های اصلی و فرعی حقوق توانخواهان از متن اسناد قانونی (منبع: تحقیق حاضر)

همانطور که جداول کدگذاری نشان می دهند مناسب سازی اماکن و ساختمان های عمومی، مناسب سازی معابر و وسایل نقلیه عمومی، مقولات پرتکرار در اسناد قانونی هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کودک پرداخته است و از سال ۱۳۸۳ تاکنون مصوبه ای درباره تجهیز فضاها و اماکن عمومی شهر به امکانات موردنیاز کودکان نداشته است.

به عنوان عالی ترین مرجع قانونی تهیه و تصویب ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری کشور در "ضوابط طراحی معماری مهد کودک" به ضوابط مربوط به انتخاب مکان مناسب برای استقرار مهد

جدول ۳ قوانین ملی پشتیبان حقوق و نیاز های کودکان در شهر

قوانین	ماده/ بند
قوانین برنامه های توسعه	بند ه ماده ۹۵ قانون برنامه چهارم مصوب ۱۳۸۳، بند ه ماده ۱۹ قانون برنامه پنجم مصوب ۱۳۸۹، بند ح ماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه مصوب ۱۳۹۵
مصوبات مجلس شورای اسلامی	ماده ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۲۸ و ۳۱ قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۳۷۲، ماده ۲ و ۴ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱
دستور العمل های اجرایی و بخشنامه های دولت	مصوبه شورای عالی استان ها در مورد طرح شهر دوستدار کودک مصوب ۱۳۸۹ و دستور العمل شهرهای دوستدار کودک سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور: اصول، ویژگی ها و ضوابط راهبردی برای شهرداری ها مصوب ۱۳۹۷
مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری	صورتجلسه ضوابط طراحی معماری مهد کودک مصوب ۱۳۸۳
منشور حقوق شهروندی مصوب ۱۳۹۵	ماده ۴

منبع: تحقیق حاضر بر مبنای اسناد قانون گذاری

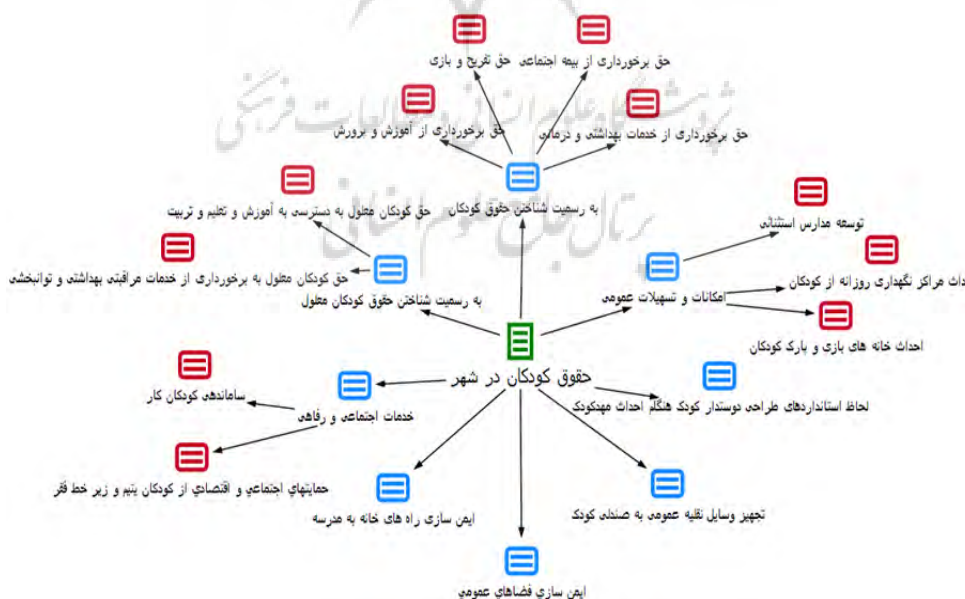
و شهرداری ها و یا بخش خصوصی در کلیه طرح های آتی و در دست تهیه شهرسازی، شهرک سازی و مجتمع های مسکونی و ساختمانی سراسر کشور در زمینه توجه به نیاز های فضایی کودکان قابل تأمل است. در جدول کدگذاری محوری و مدل کد-زیرکد زیر مقوله های اصلی و فرعی حقوق و نیاز های کودکان، آمده است. با استخراج مقوله ها، خلاء ها و کاستی های چهارچوب های قانونی قابل شناسایی و تحلیل هستند.

به طور کلی چهارچوب های قانونی مرتبط با نیازهای کودکان در شهر در مقایسه با قوانین پشتیبان حقوق توانخواهان از تعدد، تکرار و گستردگی دامنه موضوعات بسیار کمتری برخوردار هستند. با وجود این که حدود چهار دهه از تصویب نخستین قانون مرتبط با حقوق و نیاز های کودکان در کشورمان می گذرد، تهیه و تصویب نشدن ضوابط و مقرراتی در این زمینه در شورای عالی شهرسازی و عدم تعیین تکلیف برای دستگاه های دولتی و وابسته به دولت

Code System	Count
به رسمیت شناختن حقوق کودکان معلول	0
... حق کودکان معلول به دسترسی به	1
... حق کودکان معلول به برخورداری از	2
خدمات اجتماعی و رفاهی	0
ساماندهی کودکان کار	1
... حمایت‌های اجتماعی و اقتصادی از	2
به رسمیت شناختن حقوق کودکان	0
حق برخورداری از آموزش و پرورش	1
حق تفریح و بازی	1
... حق برخورداری از خدمات بهداشتی	3
حق برخورداری از بیمه اجتماعی	1
امکانات و تسهیلات عمومی	0
توسعه مدارس استثنایی	1
احداث مراکز نگهداری روزانه از کودکان	1
احداث خانه های بازی و پارک کودکان	2
... لحاظ استانداردهای طراحی دوستانه کو	3
تجهیز وسایل نقلیه عمومی به صندلی کودک	1
ایمن سازی فضاهای عمومی	1
ایمن سازی راه های خانه به مدرسه	1
Sets	0

شکل ۵ کدگذاری محوری برای شناسایی مقوله های اصلی و فرعی حقوق کودکان از متن اسناد قانونی (منبع: تحقیق حاضر)

همانطور که جدول کدگذاری محوری نشان می دهد، لحاظ استانداردهای طراحی دوستانه کودک هنگام احداث مهدکودک و حق برخورداری از خدمات بهداشتی درمانی، مقولات پرتکرار در اسناد قانونی هستند.

شکل ۶ مدل کد-زیرکد برای نشان دادن مقوله های اصلی و فرعی حقوق و نیازهای کودکان در قوانین ملی (منبع: تحقیق حاضر)

مناسب جهت ایجاد تسهیلات فرهنگی، تفریحی و ورزشی، ایجاد ساختار مطلوب در فضا های مختلف شهری و امکانات و تسهیلات مناسب جهت ورزش دوران سالمندی را تأمین نمایند (وبسایت مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۲۰۰۴). همچنین به منظور سیاست گذاری، برنامه ریزی، ساماندهی و هماهنگی این امور بین دستگاه های اجرایی، شورای ملی سالمندان تشکیل شد. اما فعالیت این شورا چندان محسوس نبوده و از اقدامات سایر دستگاه های اجرایی در این زمینه نیز گزارش مستندی منتشر نشده است (شیرازی خواه، ۲۰۱۰). نکته مهم تر این که این حکم قانونی در قانون برنامه پنجم توسعه تمدید نشد و با توجه به عدم تصویب لایحه حمایت از حقوق سالمندان، مستند قانونی دیگری برای ساماندهی امور سالمندان و حمایت جامع از آنان وجود نداشت. این حکم مجدداً در جزء ۲ بند ج ماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه تمدید شد.

۴،۱،۳ قوانین مرتبط با سالمندان

در قانون اساسی و قوانین برنامه های توسعه کشور تنها به حق سالمندان در برخورداری از تأمین اجتماعی و خدمات بهداشتی درمانی اشاره شده و سازمان بهزیستی مکلف به خدمت رسانی شده است. تنها موردی از احکام قانونی که به صراحت دولت را به ساماندهی و توانبخشی سالمندان مکلف ساخته، جزء ۵ بند الف ماده ۱۹۲ قانون برنامه سوم توسعه است که به موجب بند ط ماده ۹۷ قانون برنامه چهارم ادامه یافت. در اجرای این حکم، دولت با تصویب آیین نامه اجرایی، تعدادی از دستگاه های اجرایی از جمله سازمان بهزیستی، وزارت راه و شهرسازی، شهرداری ها، سازمان تربیت بدنی و ... را مکلف کرد تا در حوزه مأموریت ها و وظایف خود نیاز های خاص سالمندان از جمله ارائه خدمات رفاهی، بهداشتی، درمانی و توانبخشی، تخصیص یارانه تعمیر و بازسازی مسکن برای سالمندان نیازمند، تأمین حمایت های مالی و فضای فیزیکی

جدول ۴ قوانین ملی پشتیبان حقوق و نیازهای سالمندان در شهر

قوانین	ماده/ بند
قانون اساسی مصوب ۱۳۵۸	اصل ۲۱ و ۲۹
قوانین برنامه های توسعه	جزء ۵ بند الف ماده ۱۹۲ قانون برنامه سوم مصوب ۱۳۷۹، بند ط ماده ۹۷ قانون برنامه چهارم مصوب ۱۳۸۳، بند ج ماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه مصوب ۱۳۹۵
آیین نامه های اجرایی دولت	مواد ۲، ۱۱، ۱۲، ۱۵ و ۱۶ آیین نامه اجرایی جزء ۵ بند الف ماده ۱۹۲ قانون برنامه سوم توسعه مصوب ۱۳۸۳ (آیین نامه اجرایی شورای ملی سالمندان)
مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری	ضوابط طراحی معماری خانه های مناسب سالمندان مصوب ۱۳۸۷
منشور حقوق شهروندی مصوب ۱۳۹۵	ماده ۵

منبع: تحقیق حاضر بر مبنای اسناد قانون گذاری

نشده است. انفعال شورای عالی شهرسازی و معماری در زمینه تعیین تکلیف برای دستگاه های دولتی و وابسته به دولت و شهرداری ها و یا بخش خصوصی در کلیه طرح های آتی و در دست تهیه شهرسازی، شهرک سازی و مجتمع های مسکونی و ساختمانی سراسر کشور در زمینه رعایت نیازهای فضایی سالمندان قابل تأمل است. منشور حقوق شهروندی نیز تنها به تأکید بر حق بهره مندی سالمندان از امکانات بهداشتی درمانی بسنده کرده است.

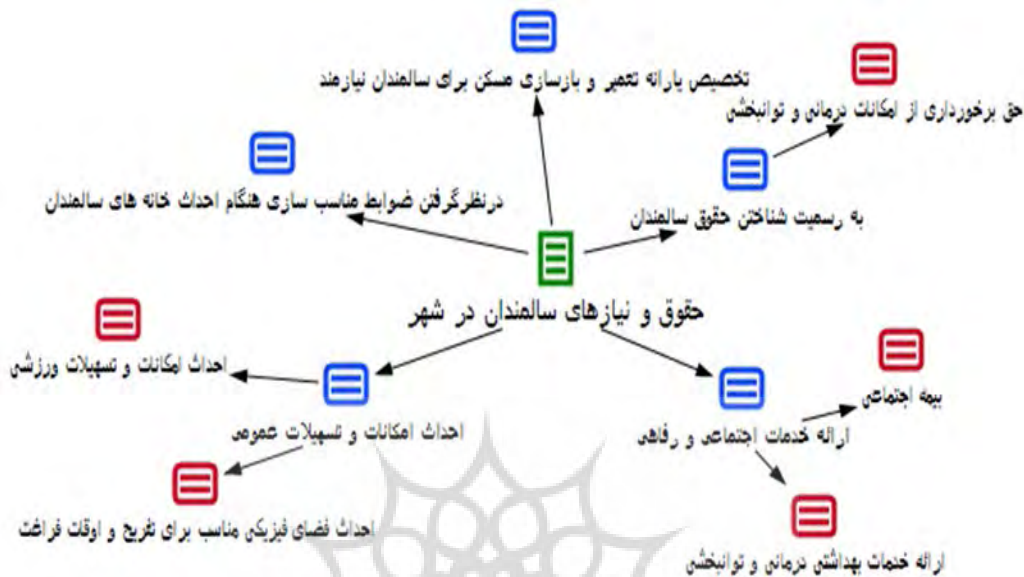
تدوین و تصویب قوانین کارآمد و به روز برای ساماندهی امور سالمندان ضروری است که هم اکنون این امور از پشتوانه قانونی کافی برخوردار نیستند. به نظر می رسد چهارچوب های قانونی مرتبط با نیازهای سالمندان در شهر در مقایسه با قوانین پشتیبان حقوق کودکان از تعدد، تکرار و گستردگی دامنه موضوعات بسیار کمتری برخوردار هستند. در جدول کدگذاری محوری و مدل کد- زیرکد زیر مقوله های اصلی و فرعی حقوق و نیاز های سالمندان آمده است. با استخراج مقوله ها، خلاء ها و کاستی های چهارچوب های قانونی قابل شناسایی و تحلیل هستند.

نکته قابل ملاحظه آن است که لایحه حمایت از حقوق سالمندان که به منشور حقوق سالمندی مشهور است همچنان در دولت در حال تدوین است و تا امروز برای بررسی و تصویب به مجلس شورای اسلامی ارسال نشده است. ماده دوم این لایحه به مناسب سازی محیط زندگی با نیازهای فرد سالمند پرداخته است. ذیل این ماده به مواردی چون مطابقت محیط زندگی سالمند با نیازهای خاص وی، قرار گرفتن تحت مراقبت های ویژه در بخش های دولتی یا غیردولتی در صورت کاهش استقلال فرد سالمند، ارتقاء کیفیت زندگی و آسایش جسم و روح سالمند در پروژه های خدمت رسانی و برخورداری از فضای خصوصی و اجتماعی ویژه سالمند در مراکز درمانی و توانبخشی (مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی) اشاره شده است. شورای عالی شهرسازی و معماری به عنوان عالی ترین مرجع قانونی تهیه و تصویب ضوابط و مقررات شهرسازی تنها به تصویب "ضوابط طراحی معماری خانه های مناسب سالمندان" اکتفا کرده و تا امروز ضوابط و مقرراتی در زمینه مناسب سازی فضاها و اماکن عمومی شهر شامل پارک ها، ساختمان های اداری، معابر و وسایل نقلیه عمومی برای دسترسی و استفاده سالمندان، توسط این مرجع تهیه و تصویب

شکل 7 فرایند کدگذاری محوری برای شناسایی مقوله های اصلی و فرعی حقوق سالمندان از متن اسناد قانونی (منبع: تحقیق حاضر)

Code System	Count
Code System	13
به رسمیت شناختن حقوق سالمندان	0
... حق برخورداری از امکانات درمانی و ...	1
ارائه خدمات رفاهی اجتماعی	0
بیمه اجتماعی	3
...ارائه خدمات بهداشتی درمانی و توان...	4
احداث امکانات و تسهیلات عمومی	0
احداث امکانات و تسهیلات ورزشی	2
...احداث فضای فیزیکی مناسب برای	1
...در نظر گرفتن ضوابط مناسب سازی هنگام	1
... تخصیص بارانه تعمیر و بازسازی مسکن	1
Sets	0

همانطور که جدول کدگذاری محوری نشان می دهد، ارائه خدمات بهداشتی درمانی و بیمه اجتماعی، مقولات پرتکرار در اسناد قانونی هستند.

شکل ۸ مدل کد-زیرکد برای نشان دادن مقوله های اصلی و فرعی حقوق و نیازهای سالمندان در قوانین ملی (منبع: تحقیق حاضر)

که پیرو آن قانون حمایت از حقوق و مسئولیت های زنان در عرصه های داخلی و بین المللی توسط مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۵ تصویب شد بر حقوق زنان در برخورداری از محیط زیست سالم، امکانات بهداشتی درمانی، آموزشی، ورزشی و فرصت های شغلی و به ویژه حق زنان دارای معلولیت در برخورداری از امکانات آموزشی و توانبخشی (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۳) تأکید شده است. در منشور حقوق شهروندی نیز در مواد متعددی به حق زنان در برخورداری از امکانات آموزشی، ورزشی و تفریحی، بهداشتی درمانی و فرصت های شغلی پرداخته شده است. اگرچه به مناسب سازی فضاهای و اماکن عمومی شهر، معابر و وسایل نقلیه عمومی و تأمین امنیت زنان اشاره ای نشده است.

۴،۱،۴ قوانین مرتبط با زنان

در اصل بیستم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به برخورداری زنان از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اشاره شده است، اصل بیست و یکم هم معطوف به بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست است (مجلس خبرگان، ۱۳۵۸). در قوانین برنامه های توسعه به تأمین حق سرانه بیمه اجتماعی زنان سرپرست خانوار و توانمند سازی زنان از طریق دست یابی به فرصت های شغلی مناسب (معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رییس جمهور، ۱۳۸۳، ۱۳۸۹) اشاره شده است. در منشور حقوق و مسئولیت های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۸۳

جدول ۵ قوانین ملی پشتیبان حقوق و نیازهای زنان در شهر

قوانین	ماده/ بند
قانون اساسی مصوب ۱۳۵۸	اصل ۲۰ و ۲۱
قوانین برنامه های توسعه	بند الف و ب ماده ۱۵۸ قانون برنامه سوم مصوب ۱۳۷۹، بند د ماده ۳۰، بند ج ماده ۹۶، بند ی ماده ۹۷، بند ه ماده ۹۸، بند الف و ج ماده ۱۰۱ و بند الف ماده ۱۱۱ قانون برنامه چهارم مصوب ۱۳۸۳، بند ج ماده ۳۹ قانون برنامه پنجم مصوب ۱۳۸۹، بند ت ماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه مصوب ۱۳۹۵
مصوبات مجلس شورای اسلامی	ماده ۲ قانون حمایت از حقوق و مسئولیت های زنان در عرصه های داخلی و بین المللی مصوب ۱۳۸۵
مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری	رویکرد عدالت جنسیتی در سیاست های سازمان ها و نهاد های مؤثر در مدیریت توسعه سکونت گاه های کشور مصوب ۱۳۹۷
منشور حقوق شهروندی مصوب ۱۳۹۵	ماده ۳، ۱۱، ۸۳، ۸۹ و ۱۰۳
مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی	ماده ۱۳، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۳، ۵۸، ۸۴ و ۱۰۲ منشور حقوق و مسئولیت های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳، بند ۱۰، ۱۳ و ۲۶ ماده ۴ سیاست ها و راهبرد های ارتقای سلامت زنان مصوب ۱۳۸۶

منبع: تحقیق حاضر بر مبنای اسناد قانون گذاری

سکونت گاه های کشور " ظرف مدت شش ماه تهیه شود. این سند قانونی در صورت تهیه و تصویب می تواند برای دستگاه های دولتی و شهرداری ها و یا بخش خصوصی در کلیه طرح های آتی و در دست تهیه شهرسازی، شهرک سازی و مجتمع های مسکونی و ساختمانی سراسر کشور در زمینه رعایت حقوق و نیاز های فضایی زنان تعیین تکلیف کند.

مرور اجمالی اسناد قانونی فوق الذکر نشان می دهد علی رغم این که در این اسناد بر حق زنان در برخورداری از امکانات و تسهیلات مختلف در شهر تأکید شده است، اما غیر از بند ۱۳ ماده ۴ سیاست ها و راهبرد های ارتقای سلامت زنان، الزام قانونی برای برنامه ریزی احداث این تسهیلات وجود ندارد، همچنین به نیاز های فضایی زنان در شهر از جمله

تنها مستند قانونی که مناسب سازی فضاها و اماکن عمومی شهر را مورد نظر قرار داده راهبرد های ارتقای سلامت زنان در سال ۱۳۸۶ است که شهرداری ها و وزارت راه و شهرسازی را مکلف به ساخت و تجهیز مدارس و مراکز فرهنگی و ورزشی ویژه زنان (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۶) کرده است. علی رغم این که سابقه تصویب قوانین مدافع حقوق و نیاز های زنان در کشورمان به چهار دهه پیش باز می گردد، تاکنون شورای عالی شهرسازی و معماری در این زمینه اقدام قابل توجهی انجام نداده است و تنها مصوبه این مرجع "رویکرد عدالت جنسیتی در سیاست های سازمان ها و نهاد های مؤثر در مدیریت توسعه سکونتگاه های کشور" است که در سال ۱۳۹۷ تصویب و مقرر شد سند "نهادینه سازی عدالت جنسیتی در سیاست های توسعه

کدگذاری محوری و مدل کد- زیرکد زیر مقوله های اصلی و فرعی حقوق و نیاز های زنان آمده است. با استخراج مقوله ها، خلاء ها و کاستی های چهارچوب های قانونی قابل شناسایی و تحلیل هستند.

مناسب سازی فضا ها و اماکن عمومی شهر، معابر، وسایل نقلیه عمومی، ایستگاه ها و پایانه های حمل و نقل عمومی و سایر تجهیزات مرتبط با حمل و نقل عمومی هیچ اشاره ای نشده است. در جدول

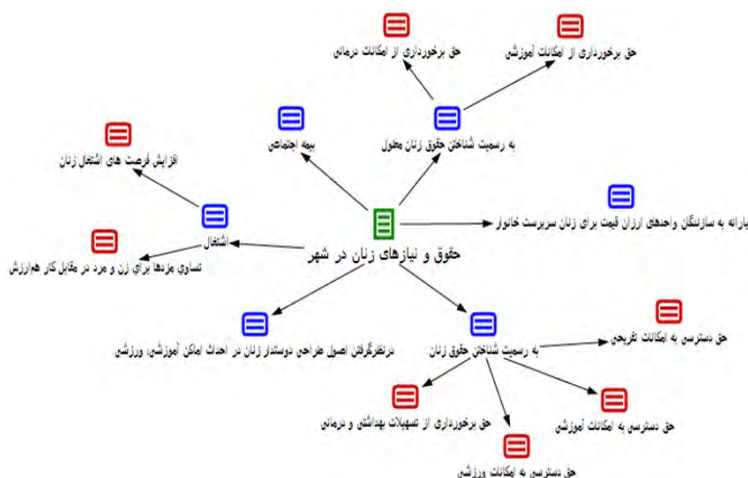

Code System	Count
اشتغال	0
افزایش فرصت های اشتغال زنان	4
...تساوی مزدها برای زن و مرد در مقا...	2
به رسمیت شناختن حقوق زنان	0
حق دسترسی به امکانات تفریحی	1
حق دسترسی به امکانات آموزشی	2
حق دسترسی به امکانات ورزشی	2
...حق برخورداری از تسهیلات بهداشت...	2
...در نظر گرفتن اصول طراحی دوستدار زنان	1
... دادن یارانه کارمزد تسهیلات مسکن به	1
بیمه اجتماعی	4
به رسمیت شناختن حقوق زنان معلول	0
حق برخورداری از امکانات آموزشی	1
...حق بانوان معلول به برخورداری از ا...	1
Sets	0

شکل ۹ فرایند کدگذاری محوری برای شناسایی مقوله های اصلی و فرعی حقوق زنان از متن اسناد قانونی (منبع: تحقیق حاضر)

همانطور که جدول کدگذاری محوری نشان می دهد افزایش فرصت های اشتغال زنان و بیمه اجتماعی مقولات پرتکرار در اسناد قانونی هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱۰ مدل کد-زیرکد برای نشان دادن مقوله های اصلی و فرعی حقوق و نیازهای زنان در قوانین ملی (منبع: تحقیق حاضر)

نقطه عطف همه این مصوبات "مصوبه مناسب سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین جسمی و حرکتی" و بحث تجهیز چراغ های راهنمایی، برجسته نمودن سطح پیاده روها، تمهیدات در توقفگاه های عمومی و مناسب سازی فضاهای ورزشی و تفریحی (سامانه جامع مصوبات شورای اسلامی شهر تهران، ۲۰۰۵ و ۲۰۰۷) و سپس برنامه عملیاتی پنج ساله اول و دوم شهرداری تهران و بحث احداث تسهیلات فرهنگی و ورزشی ویژه معلولان و مناسب سازی شبکه های دسترسی، پایانه ها و تسهیلات حمل و نقل برای تسهیل دسترسی معلولان و سالمندان (شهرداری تهران، ۲۰۰۹، ۲۰۱۴۳) است. آیین نامه های اجرایی و دستور العمل ها در کنار قوانین، اسناد راهنمای تمام نهاد های اجرایی از جمله معاونت های گوناگون شهرداری، مهندسان مشاور، پیمانکاران و ... در فرایند مناسب سازی فضاها و اماکن عمومی شهر هستند.

۴٫۲ واکاوی چهارچوب های قانونی پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت در سطح محلی: مصوبات شهرداری و شورای اسلامی تهران

قوانین، آیین نامه ها و مصوبات پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت باید بتوانند در قالب مصوبات، بخشنامه ها و برنامه های توسعه شهری در نهادهایی همچون شهرداری ها استمراریابند و زمینه اجرایی شدن و عینیت یافتن آن ها فراهم شود. همگام با تصویب ضوابط و مقررات مرتبط با حقوق و نیازهای معلولان در سطح ملی، از سال ۱۳۶۴ تا به امروز مصوبات متعددی توسط شهرداری و شورای اسلامی شهر تهران در زمینه مناسب سازی اماکن عمومی و معابر و رعایت ضوابط و مقررات مربوطه هنگام صدور هرگونه مجوز ساخت و ساز و گواهی پایان کار تصویب شده است.

جدول ۶ مصوبات مرتبط با حقوق و نیازهای توانخواهان در شهر تهران

قوانین	ماده/ بند
مصوبات شورای شهر	مصوبه مناسب سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین جسمی و حرکتی مصوب ۱۳۸۴، الحاق دو بند ذیل ماده واحده مصوبه مناسب سازی فضا های شهری

برای جانبازان و معلولین جسمی و حرکتی مصوب ۱۳۸۶، الزام اداره کل تربیت بدنی استان تهران به تهیه و ارائه لایحه برنامه جامع مدیریت پایدار ورزش شهر تهران با همکاری شهرداری تهران مصوب ۱۳۸۸	
مصوبه رفاه معلولین و ایجاد تسهیلات لازم در زمینه های شهرسازی و معماری و رفع موانع در اماکن عمومی مصوب ۱۳۶۴، بخشنامه شهرداری تهران به کلیه معاونان، مشاوران، شهرداران مناطق ۲۲ گانه و سازمان ها و شرکت های تابعه شهرداری مصوب ۱۳۸۴، بخشنامه مناسب سازی معابر، پارک ها و ساختمان های عمومی مصوب ۱۳۸۶	بخشنامه های شهرداری
<u>ماده ۲۷، ۴۷، ۵۲، ۵۹ و ۱۱۲</u> برنامه پنج ساله اول شهرداری تهران مصوب ۱۳۸۸ و <u>مواد ۸، ۲۱، ۳۶، ۵۹، ۸۶ و ۱۱۰</u> برنامه عملیاتی پنج ساله دوم شهرداری تهران مصوب ۱۳۹۳	برنامه های عملیاتی
ضوابط و مقررات احداث هتل و هتل آپارتمان ها مصوب ۱۳۸۷	مصوبات سایر سازمان های ذی مدخل

منبع: تحقیق حاضر بر مبنای اسناد قانون گذاری

شد (سامانه جامع مصوبات شورای اسلامی شهر تهران، ۲۰۱۵). در برنامه های عملیاتی پنج ساله اول و دوم شهرداری تهران نیز بر اقداماتی همچون ایمن سازی خیابان ها و پیاده رو های منتهی به مدارس، احداث مراکز نگهداری و ارائه خدمات شبانه روزی به کودکان آسیب پذیر، استانداردسازی پارک ها برای کودکان (شهرداری تهران، ۲۰۰۹، ۲۰۱۸) تأکید شده است

مصوبه شهر دوستدار کودک شورای اسلامی شهر تهران، گام کوچکی در جهت تحقق و عملی شدن اصول شهرهای دوستدار کودک در این کلان شهر است و نکته قابل ملاحظه آن است که آیین نامه اجرایی این مصوبه با مضمون ارتقاء تسهیلات حمل و نقل، مناسب سازی فضاها و اماکن عمومی شهر و برنامه ریزی امکانات فرهنگی و اجتماعی مورخ ۱۴/۷/۱۳۹۴ توسط شورای اسلامی شهر تهران تصویب

جدول ۷ مصوبات مرتبط با حقوق کودکان در شهر تهران

قوانین	ماده/ بند
مصوبات شورای شهر	مصوبه شهر دوستدار کودک ۱۳۸۸
آیین نامه های اجرایی شورای شهر	آیین نامه اجرایی مصوبه شهر دوستدار کودک مصوب ۱۳۹۴

برنامه های عملیاتی	ماده ۴۲ و ۱۱۸ برنامه عملیاتی پنج ساله اول مصوب ۱۳۸۸ و بند چ ماده ۱۰۲ و بندهای ح، ض، ظ، غ و ف ماده ۱۰۴ برنامه عملیاتی پنج ساله دوم ۱۳۹۳
--------------------	--

منبع: تحقیق حاضر بر مبنای اسناد قانون گذاری

شورای اسلامی شهر تهران مورخه ۱۳۹۱/۸/۲۳ مصوبه شهر دوستدار سالمند را به عنوان گامی در جهت تحقق و عینیت بخشیدن به اصول و ویژگی های شهرهای دوستدار سالمندان تصویب کرد. این مصوبه به مواردی چون مناسب سازی ایستگاه های اتوبوس، پارک ها، سرویس های بهداشتی عمومی، وسایل نقلیه عمومی، ساختمان های تجاری و مسکونی و فراهم کردن امکانات و خدمات ورزشی و تفریحی برای سالمندان (سامانه جامع مصوبات شورای اسلامی شهر تهران، ۲۰۱۱) می پردازد. براساس این مصوبه شهرداری موظف بود یک ماه بعد از ابلاغ آن، دستور العمل چگونگی ارائه خدمات به سالمندان را به شورای شهر ارائه کند که با گذشت هفت سال هنوز تهیه نشده است. در برنامه عملیاتی پنج ساله اول و دوم شهرداری تهران نیز به موضوعاتی همچون مناسب سازی و ایمن سازی معابر و وسایل نقلیه عمومی پرداخته شده است.

شورای اسلامی شهر تهران مورخه ۱۳۹۱/۸/۲۳ مصوبه شهر دوستدار سالمند را به عنوان گامی در جهت تحقق و عینیت بخشیدن به اصول و ویژگی های شهرهای دوستدار سالمندان تصویب کرد. این مصوبه به مواردی چون مناسب سازی ایستگاه های اتوبوس، پارک ها، سرویس های بهداشتی عمومی، وسایل نقلیه عمومی، ساختمان های تجاری و مسکونی و فراهم کردن امکانات و خدمات ورزشی و تفریحی برای سالمندان (سامانه جامع مصوبات شورای اسلامی شهر تهران، ۲۰۱۱) می پردازد. براساس این مصوبه شهرداری موظف بود یک ماه بعد از ابلاغ آن، دستور العمل چگونگی ارائه خدمات به سالمندان را به شورای شهر ارائه کند که با گذشت هفت سال هنوز تهیه نشده است. در برنامه عملیاتی پنج ساله اول و دوم شهرداری تهران نیز به موضوعاتی همچون مناسب سازی و ایمن سازی معابر و وسایل نقلیه عمومی پرداخته شده است.

جدول ۸ مصوبات مرتبط با حقوق سالمندان در شهر تهران

قوانین	ماده/ بند
مصوبات شورای شهر	بند الف، ب و ج ماده یک مصوبه شهر دوستدار سالمند مصوب ۱۳۹۱
برنامه های عملیاتی	ماده ۵۹ و ۱۱۲ برنامه عملیاتی پنج ساله اول مصوب ۱۳۸۸ و ماده ۸ و ۸۶ و بندهای گ و ل ماده ۱۰۴ برنامه عملیاتی پنج ساله دوم مصوب ۱۳۹۳

منبع: تحقیق حاضر بر مبنای اسناد قانون گذاری

شورای اسلامی شهر تهران مورخه ۱۳۹۱/۸/۲۳ مصوبه شهر دوستدار سالمند را به عنوان گامی در جهت تحقق و عینیت بخشیدن به اصول و ویژگی های شهرهای دوستدار سالمندان تصویب کرد. این مصوبه به مواردی چون مناسب سازی ایستگاه های اتوبوس، پارک ها، سرویس های بهداشتی عمومی، وسایل نقلیه عمومی، ساختمان های تجاری و مسکونی و فراهم کردن امکانات و خدمات ورزشی و تفریحی برای سالمندان (سامانه جامع مصوبات شورای اسلامی شهر تهران، ۲۰۱۱) می پردازد. براساس این مصوبه شهرداری موظف بود یک ماه بعد از ابلاغ آن، دستور العمل چگونگی ارائه خدمات به سالمندان را به شورای شهر ارائه کند که با گذشت هفت سال هنوز تهیه نشده است. در برنامه عملیاتی پنج ساله اول و دوم شهرداری تهران نیز به موضوعاتی همچون مناسب سازی و ایمن سازی معابر و وسایل نقلیه عمومی پرداخته شده است.

شورای اسلامی شهر تهران مورخه ۱۳۹۱/۸/۲۳ مصوبه شهر دوستدار سالمند را به عنوان گامی در جهت تحقق و عینیت بخشیدن به اصول و ویژگی های شهرهای دوستدار سالمندان تصویب کرد. این مصوبه به مواردی چون مناسب سازی ایستگاه های اتوبوس، پارک ها، سرویس های بهداشتی عمومی، وسایل نقلیه عمومی، ساختمان های تجاری و مسکونی و فراهم کردن امکانات و خدمات ورزشی و تفریحی برای سالمندان (سامانه جامع مصوبات شورای اسلامی شهر تهران، ۲۰۱۱) می پردازد. براساس این مصوبه شهرداری موظف بود یک ماه بعد از ابلاغ آن، دستور العمل چگونگی ارائه خدمات به سالمندان را به شورای شهر ارائه کند که با گذشت هفت سال هنوز تهیه نشده است. در برنامه عملیاتی پنج ساله اول و دوم شهرداری تهران نیز به موضوعاتی همچون مناسب سازی و ایمن سازی معابر و وسایل نقلیه عمومی پرداخته شده است.

جدول ۹ مصوبات مرتبط با حقوق زنان در شهر تهران

قوانین	ماده/ بند

مصوبات شورای شهر	الزام شهرداری تهران به تدوین برنامه جامع آموزش، توانمند سازی و سازماندهی زنان در شهر تهران مصوب ۱۳۹۲
برنامه عملیاتی های	ماده ۳۹، ۴۱، ۷۳ و ۱۱۳ برنامه عملیاتی ۵ ساله اول مصوب ۱۳۸۸ و بندهای ب، ج، ح و خ ماده ۱۰۲ و ماده ۱۰۳ و بند ج و ح ماده ۱۰۴ برنامه عملیاتی ۵ ساله دوم مصوب ۱۳۹۳

منبع: تحقیق حاضر بر مبنای اسناد قانون گذاری

۵ جمع بندی و نتیجه گیری

نامه های اجرایی و دستورالعمل ها در کنار قوانین، اسناد راهنمای تمام نهاد های اجرایی از جمله معاونت های گوناگون شهرداری، مهندسان مشاور، پیمانکاران و تهیه کنندگان و مجریان پروژه های توسعه شهری در فرایند مناسب سازی فضاها و اماکن عمومی شهر هستند. از آن جایی که قوانین و مقررات پشتیبان حقوق توانخواهان همچون بسیاری از قوانین دیگر با خلاء ضمانت اجرایی و نبود ساز و کار های نظارتی روبرو هستند، علی رغم تصویب ضوابط و مقررات پیشرو در زمینه رعایت وضعیت و حقوق توانخواهان، همچنان شاهد اجرا و بهره برداری از ساختمان های عمومی و پروژه های توسعه شهری فاقد استانداردهای لازم هستیم.

در زمینه قوانین پشتیبان حقوق و نیازهای کودکان در شهر صرفاً به رسمیت شناختن حق کودکان در برخورداری از امکانات و تسهیلات مختلف آنچنان که در قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک و منشور حقوق شهروندی بر این حقوق تأکید شده است، کافی نیست. بلکه وجود طیف گسترده ای از قوانین و ضمانت های اجرایی وابسته به آن ها از الزامات است. بررسی ها نشان می دهد که در قانون اساسی، قوانین برنامه های توسعه و مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری به کودکان و نیازهای متفاوتشان در شهر آن چنان که شایسته است، پرداخته نشده است. تنها در مصوبه شورای عالی استان ها در مورد طرح شهر دوستدار کودک و دستورالعمل شهرهای دوستدار کودک سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور برخی از اصول،

قانون گذاری می تواند نوآورانه و پیشگام باشند و همچون عامل شتاب دهنده و تسریع کننده تغییرات عمل کند. قانون گذاری می تواند ماهیتاً ضد تبعیض باشد یا برای از میان برداشتن نابرابری های دیرینه ای که طور دیگری هرگز از میان برداشته نمی شوند، اقدامات مثبت و تبعیض مثبت را در بر بگیرد. تدوین و تصویب قوانین مرتبط با فرصت های برابر، آگاهی از اثرات تبعیض آمیز برخی از اقدامات کنونی را افزایش داده است. کشورها ممکن است از طریق وضع قوانین حقوق بشری یا وضع قوانینی که گروه های خاصی از افراد را تحت پوشش قرار می دهند، در چهارچوب قانون اساسی ضمانت های برابری ارائه کنند. ارائه ضمانت های برابری در چهارچوب قانون اساسی تضمین می کند که برابری به مثابه یک حق انسانی بدون قید و شرط است که در تمام موارد دیگر وضع قوانین به کار گرفته می شود.

بازبینی اسناد قانونی ملی مرتبط با حقوق و نیازهای گروه های اجتماعی متنوع در کشورمان نشان می دهد که طیف گسترده ای از قوانین، آیین نامه های اجرایی، دستورالعمل ها و مصوبات ملی به نیازهای فضایی متفاوت توانخواهان در شهر پرداخته اند و از این حیث با خلاء و کاستی مواجه نیستیم. در سطح محلی نیز در شهر تهران مصوبات، بخشنامه ها و برنامه های عملیاتی متعددی توسط شورای اسلامی و شهرداری برای پاسخگویی به نیازهای فضایی متفاوت این گروه تدوین و تصویب شده است. همانطور که پیش تر گفته شد آیین

شهرسازی، شهرک‌سازی و مجتمع‌های مسکونی و ساختمانی سراسر کشور در زمینه رعایت نیازهای فضایی سالمندان دقیقاً مشخص نیست.

بنابراین تنها مستند قانونی جزء ۵ بند الف ماده ۱۹۲ قانون برنامه سوم توسعه و آیین‌نامه اجرایی آن است که مجدداً در جزء ۲ بند ج ماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه تمدید شد. در سطح محلی، شورای اسلامی و شهرداری تهران در مصوبات و برنامه‌های عملیاتی خود حقوق و نیازهای سالمندان را مورد نظر قرار دادند اگر چه آیین‌نامه اجرایی مصوبه شهر دوستدار سالمند شهرداری تهران تاکنون تهیه و تصویب نشده است.

درباره چهارچوب‌های قانونی پشتیبان حقوق و نیازهای زنان در شهر، قوانین برنامه‌های توسعه دچار خلأ و کاستی جدی هستند و در متن آن‌ها صرفاً به توانمندسازی زنان از طریق دست‌یابی به فرصت‌های شغلی مناسب اشاره شده است. در اسناد قانونی متعددی از جمله منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان، قانون حمایت از حقوق و مسئولیت‌های زنان و منشور حقوق شهروندی، حقوق زنان در برخورداری از محیط زیست سالم، امکانات بهداشتی درمانی، آموزشی، ورزشی و فرصت‌های شغلی به رسمیت شناخته شده است، اما همانطور که پیش‌تر بیان شد تأکید بر حقوق کافی نیست، بلکه وجود طیف گسترده‌ای از قوانین و ضمانت‌های اجرایی وابسته به آن‌ها از الزامات است. تنها مستند قانونی که مناسب‌سازی فضاها و اماکن عمومی شهر را مورد نظر قرار داده و شهرداری‌ها و وزارت راه و شهرسازی را مکلف به ساخت و تجهیز مدارس و مراکز فرهنگی و ورزشی ویژه زنان کرده، راهبرد‌های ارتقای سلامت زنان مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی است.

انفعال مجلس شورای اسلامی، دولت و شورای عالی شهرسازی و معماری در این زمینه تأمل‌برانگیز است. آیین‌نامه اجرایی تنها مصوبه شورای عالی در این خصوص نیز تهیه و تصویب نشده است، بنابراین تکلیف دستگاه‌های دولتی و شهرداری‌ها و

ویژگی‌ها و ضوابط راهبردی طراحی و ایجاد شهرهای دوستدار کودک آمده است که از غنای محتوایی و نظری لازم و کافی و جامعیت برای تحت پوشش قرار دادن نیازهای فضایی متفاوت کودکان در شهر برخوردار نیستند.

در این زمینه تدوین و تصویب مصوبه شهرهای دوستدار کودک توسط شورای عالی شهرسازی و معماری و تهیه ضوابط آن توسط مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی وزارت راه و شهرسازی و دیگر مراجع ذی‌ربط برای تعیین تکلیف دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت و شهرداری‌ها و یا بخش خصوصی در کلیه طرح‌های آتی و در دست‌تهیه شهرسازی، شهرک‌سازی و مجتمع‌های مسکونی و ساختمانی سراسر کشور در زمینه رعایت نیازهای فضایی کودکان ضروری است. در سطح محلی شورای اسلامی و شهرداری تهران در مصوبات، آیین‌نامه‌های اجرایی و برنامه‌های عملیاتی خود به نیازهای کودکان در شهر پرداخته‌اند.

علی‌رغم غفلت قانون اساسی از وضعیت، حقوق و نیازهای سالمندان در جامعه، در ماده ۱۹۲ قانون برنامه سوم توسعه و سپس آیین‌نامه اجرایی آن، تعدادی از دستگاه‌های اجرایی از جمله سازمان بهزیستی، وزارت راه و شهرسازی، شهرداری‌ها، سازمان تربیت بدنی و ... مکلف شدند تا در حوزه مأموریت‌ها و وظایف خود، نیازهای خاص سالمندان را تأمین نمایند. اما به علت محسوس نبودن فعالیت شورای ملی سالمندان در ساماندهی و هماهنگی این امور بین دستگاه‌های اجرایی و نبود ضمانت‌های اجرایی و ساز و کارهای نظارتی، از اقدامات دستگاه‌های اجرایی در این زمینه گزارش مستندی منتشر نشده است. همچنین تهیه و تصویب نشدن لایحه حمایت از حقوق سالمندان و انفعال شورای عالی شهرسازی و معماری در زمینه تدوین و تصویب مصوبه شهرهای دوستدار سالمند و آیین‌نامه اجرایی یا دستورالعمل آن، وظیفه دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت و شهرداری‌ها و یا بخش خصوصی در کلیه طرح‌های آتی و در دست‌تهیه

آموزش و فرهنگ سازی در زمینه آگاه کردن شهروندان از حقوق شان در شهر و ضرورت مناسب سازی محیط شهر برای گروه های اجتماعی مختلف، (۳) فعال نبودن سازمان های مردم نهاد، (۴) نبود همکاری و هماهنگی میان سه قوه، (۵) نبود مرجع مستقل ملی برای نظارت بر اجرای ضوابط و مقررات، (۶) آگاه نبودن تهیه کنندگان و مجریان برنامه ها و پروژه های توسعه شهری و عوامل ساخت و ساز از قوانین و مقررات مربوطه، (۷) فراهم نبودن زیرساخت های لازم و منابع مالی مورد نیاز برای اجرای قوانین و (۸) طولانی شدن فرایند تهیه، تصویب و ابلاغ ضوابط و مقررات و (۹) عدم تدوین به موقع و پیوسته آیین نامه های اجرایی که وظایف و مسئولیت های دستگاه های اجرایی را مشخص کند از مهم ترین دلایل اجرایی نشدن ضوابط و مقررات مدافع نیازهای گروه های اجتماعی مختلف در شهر هستند.

امید است شناسایی و واکاوی خلاء ها و کاستی های چهارچوب های قانونی پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت در ایران و شهر تهران بتواند راهنمای تصمیم گیری ها و اقدامات آینده مراجع قانون گذاری برنامه ریزی شهری کشورمان در سطح ملی و محلی در جهت به رسمیت شناختن حقوق و نیازهای گروه های اجتماعی متنوع در شهر و مقابله با تبعیض در اقدامات برنامه ریزی شهری باشد.

یا بخش خصوصی در کلیه طرح های آتی و در دست تهیه شهرسازی، شهرک سازی و مجتمع های مسکونی و ساختمانی سراسر کشور در زمینه رعایت حقوق و نیازهای فضایی زنان دقیقاً مشخص نیست. در سطح محلی نیز علی رغم در نظر گرفتن نیازهای فضایی متفاوت زنان در برنامه های عملیاتی پنج ساله اول و دوم شهرداری تهران، این شهر مصوبه یا آیین نامه اجرایی ندارد که بتواند به عنوان یک سند قانونی راهنمای اقدامات نهادهای اجرایی اعم از معاونت های گوناگون شهرداری، مهندسان مشاور، پیمانکاران، تهیه کنندگان و مجریان پروژه های توسعه شهری در این زمینه باشد.

تدوین و تصویب قوانین پشتیبان برنامه ریزی برای تنوع و تفاوت گام نخست است و برخورداری از محیط ها و امکانات و تسهیلات شهری دوستدار گروه های اجتماعی مختلف و پاسخگو به نیازهای فضایی متفاوت آن ها منوط به اجرایی شدن ضوابط و مقررات است. اجرایی نشدن بسیاری از این قوانین و مقررات موجب خنثی شدن و بی اثر شدن آن ها می شود. مروری بر گفته ها و اظهارات سیاست گذاران، حقوق دانان، برنامه ریزان و مدیران شهری به خوبی می تواند مبین دلایل اجرایی نشدن قوانین و مقررات مدافع نیازهای گروه های اجتماعی مختلف باشد. (۱) آگاه نبودن شهروندان از حقوق خود و مطالبه نکردن آن، (۲) کوتاهی سازمان های متولی

منابع

منابع لاتین

Aragon, J. & Miller, M. (2017). Global Women's Issues: Women in the World Today, extended version. United States: Bureau of International Information Programs.

Babbie, Earl. (2007), The Practice of Social Research (Volume 2), Translated by: Reza Fazel, Tehran: Organization for Study and Compilation of Universities Humanities Books, Humanities Research and Development Center (In Persian).

- Beheshti, S. S. (2016), Qualitative Data Analysis with MAXQDA 11 Software, Tehran: Nashr_e_Ravesh Shenasan (In Persian).
- Bridge, G., & Watson, S. (2011). The New Blackwell Companion to the City. Blackwell Publishing Ltd.
- Cultural Commission of the Supreme Council of Provinces. (1389). Resolution of the Supreme Council of Provinces on the Child-friendly City Plan (In Persian).
- Council of Experts. (1979). Constitution of the Islamic Republic of Iran (In Persian).
- Fainstein, S. S. (2004). Cities and Diversity, Should we want it? Can we plan for it?. Presented at the Leverhulme International Symposium 2004: The Resurgent City, London School of Economics, April 19-21, 2004.
- Fincher, R. (2003). Planning for Cities of Diversity, Difference and Encounter. Australian Planner, 40(1), 55-58.
- Fincher, R., & Iveson, K. (2008). Planning and Diversity in the City: Redistribution, Recognition and Encounter. Palgrave Macmillan.
- Flanders Cushing, D. & van Vliet, W. (2016). Children's right to the city: the emergence of youth councils in the United States. Children's Geographies. Routledge, Taylor and Francis group.
- Gorgi, A. A. & Shirzad, Z, (2018), The position of the rights of the disabled in the field of urban law, Strategic Studies of Public Policy (Strategic Studies of Globalization), 8(26), 137_163 (In Persian).
- Greater London Authority. (2007). Planning for Equality and Diversity in London: Supplementary Planning Guidance to the London Plan.
- Hariri, N. (2006), Principles and methods of qualitative research, Tehran: Islamic Azad University Publications (In Persian).
- Heriot-Watt University & ODPM. (2005). Diversity and Equality in Planning: A good practice guide.
- Jalali, M. (2004), Women's human rights in international law and the situation of Iran, Private Law Studies (Law), (66), 115_144(In Persian).
- Leicester City Council. (2012). Summary of the equality and diversity strategy. Management and Planning Organization. (1393). The general policies of the Islamic Republic of Iran announced by the Supreme Leader and the Expediency Council. Tehran (In Persian).
- Megret, F. (2011). The Human Rights of Older Persons: A Growing Challenge. Human Rights Law Review, 11(1), 37-66.
- Mohammadzade, N. (2017), Women and Citizenship Rights, Quarterly Journal of Human Rights Research, 3(10) (In Persian).
- Municipality of Tehran. (2009). The first five-year operational plan of Tehran Municipality (In Persian).

- Municipality of Tehran. (2014). The second five-year operational plan of Tehran Municipality (In Persian).
- Poffe, L. (2015). Towards a New United Nations Human Rights Convention for Older Persons?. *Human Rights Law Review*, 15, 591-601
- Qaedi, M. R. & Golshani, A. R. (2016). Content analysis method, from quantitative to qualitative. *Journal of Psychological Methods and Models*, 7 (23), 57-82 (In Persian).
- Rahim Salmani, A. (2012), An overview of content analysis method, *Research Mirror*, 23(5 & 6), 30_40 (In Persian).
- Reeves, D. (2005). *Planning for Diversity: Policy and Planning in a World of Difference*. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Saeedi, F. (2018), Policy-making to increase participation of persons with disabilities in the light of the Comprehensive Law on Protection of Persons with Disabilities and international Documents, *Disability studies*, 8 (In Persian).
- Secretariat of the Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran, (2009), *Urban planning and architecture and development plans regulations approved by the Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran (from the date of establishment to the end of September 2009)*, Tehran: Iran Development Publishing (In Persian).
- Sheffield Hallam University & ODPM. (2004). *Planning and Diversity: Research into Policies and Procedures*.
- Shirazikhah, M. (2010). Examining the current situation and laws related to aging in Iran. Master Thesis. University of Rehabilitation Sciences and Social Welfare (In Persian).
- Strauss, A. L. & Corbin, J. (1990), *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Grounded Theory*, Translated by: Ebrahim Afshar, Tehran: Nashr_e_ney (In Persian).
- Supreme Council for Cultural Revolution. (2004). *Charter of Women's Rights and Responsibilities in the Islamic Republic of Iran* (In Persian).
- Supreme Council for Cultural Revolution. (2007). *Policies and strategies to promote women's health* (In Persian).
- Tehran Management and Planning Organization. (2017). *Detailed results of the general census of population and housing of 2016 in Tehran*. Tehran (In Persian).
- The Council of Ministers. (2016). *Charter of Citizenship Rights* (In Persian).
- UN. (1948). [Universal Declaration of Human Rights](#).
- UN. (1945). *Charter of the United Nations*.
- UN. (1966a). *International Covenant on Civil and Political Rights*.
- UN. (1966b). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*.

- UNDP Regional Centre for Europe and the CIS. (2013). Promoting the Human Rights of Persons with Disabilities in Europe and the Commonwealth of Independent States: Guide.
- UN. (2013). Towards an Inclusive and Accessible Future for All Voices of Persons with Disabilities on the Post-2015 Development Framework.
- UN-Habitat. (2012). Gender Issue Guide: Urban Planning and Design.
- UNICEF. (1999). Human rights for children and women: How UNICEF helps make them a reality.
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2012). The State of the World's Children 2012: Children in an Urban World.
- Vice President for Strategic Planning and Oversight. (2000). Law of the Third Development Plan of the Islamic Republic of Iran (In Persian).
- Vice President for Strategic Planning and Oversight. (2004). Law of the Fourth Development Plan of the Islamic Republic of Iran (In Persian).
- Vice President for Strategic Planning and Oversight. (2010). Law of the Fifth Development Plan of the Islamic Republic of Iran (In Persian).
- Vice President for Strategic Planning and Oversight. (2016). Law of the Sixth Development Plan of the Islamic Republic of Iran (In Persian).
- [Von Arnould, A., von der Decken, K. & Susi, M. \(2020\). The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric. Cambridge University Press.](#)
- <https://www.cesr.org/children-urban-world-rights-denied-opportunities-squandered>
- <https://www.un.org/disabilities/documents/historyinfographic.pdf>
- <https://www.humanium.org/en/childrens-rights-history/>
- <http://laws.tehran.ir/>
- <https://rc.majlis.ir>
- <https://www.amar.org.ir>

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی